

Den droefliken strijt van Roncevale

editie G.J. Boekenoogen

bron

G.J. Boekenoogen (ed.), *Den droefliken strijt van Roncevale*. Brill, Leiden 1902

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_str002stri01_01/colofon.htm

© 2007 dbnl

dbnl i.s.m.

[Tekst]

Prologhe.

Hier beghint die waerachtighe historie vanden strijde van Roncevale daer Rolandt ende Olivier met alle der edelder vangaerden verslagen bleven bi Guwelloens valschen bedrive diese alle verraden hadde.

ALS men alle historien overmerckende is so en vintmen gheen deser ghelijc, want noyt en was so veel edel kersten bloets ghestort in so corter tijt noch noyt en bleven so veel vrome mannen in haer bloet versmoort alst dede in desen droefliken strijt van Roncevale het welc Guwelloen altemael bedreef om selve keyser te sijn ende heere van alle kerstenrijck, want hi meynde coninc Kaerle sinen swager oeck te leveren in der heydenen handen als Rolants gheselschap van Marcelijs den wreeden tyran al verslagen soude gheweest hebben. Mer God die Heere versacht ende benam hem sijn propoest als dat die edel coninc Karel sijn verraetscap vernam alst God hebben woude, mer de edel vangaerde wert verslaghen alsoe die hystorie hier nae volgende verclaren sal. Ende Guwelloen creech loon na wercken. Ghelijc God seyt in die evangelie, met alsulcker maten als ghi meet daer sal u wedere in ghemeten worden. Guwelloen woude hemselven verheffen in hooverdien maer hi wert vernedert ende wt sijn hoocheyt selve gheworpen. Daer staet noch int evangelie ghescreven, wie hem hier verheft sal vernedert worden, ende wie hem hier inder werelt verootmoedicht sal namaels inden hemel verheven worden. Daer om laet ons hier so leven als dat wij na onse doot mogen comen tot hoghen lone met Gode want wij hebben eenen corten tijt hier te sijn, ende het is luttel dat wi hier verdienen mogen met arbeyden in penitencien tegen den loon die wi hier boven verbeydende sijn als Paulus seyt.

Laet ons na volgen die heylighe wercken der wtvercorenen martelaren Gods, laet ons scouwen der valscher heydenen secte die Gode doch nijet en willen kennen, laet ons metter herten gheestelic te niente bringen der valscher Turcken gheloove ende bevechtense inwendelijc van binnen ghelijc datse Rolant ende Olivier bevochten van buyten ende haer heylige bloet daer vore ghestort hebben, op dat wij mogen verdienen den hooghen loon die si vercregen hebben. Al en sijn wij alle gader daer toe niet ghestelt om op die heydenen te vechten nochtans mogen wi dat wel doen gheestelijc. ende metter herten inwendelijc, denckende so vierichlijc opt lijden ons Heeren metten heyligen man sinte Franciscus dat wi die salighe crone der martelien met alle die heylighe martelaren besitten moghen ghelijckerwijs oft wij inden strijt met Rolant ende Olivier gheweest hadden. Van welcken stride dat onse materie nu beginnende is hoe dat Guwelloen die .xij. ghenoten van Vrancrijcke verriet, hoewel dat hi maer de thiene gheleveren en conde, want die hertoge van Bayvier ende die bisscop Tulpijn bleven bi coninc Kaerle, ende die ander ghenoten alle thien toghen met der vangaerden vore in Spaengyen daer Rolant generael capiteyn ende die principael hooftman af was ende die wijse Olivier sijn gheselle. Daer quamer noch veel toe als die vrome Ogier van Dennemercken ende die overmoedighe Fierenbras van Alexandrien die nu een kersten gheworden was, ende hiet te voren Floreys, ende Ogiers sone Merberijn. Dese werden oeck alle verslaghen met menich hondert vergulden sporen also die historie hier na verclaren sal, hoe wel dat die dichter dees boecx de materie vercort heeft, sprekende alleen op Rolants ende Oliviers wercken so salment in prosen gestelt vinden altijd achtervolgende die materie der historien.

HIER EYNDT DIE PROLOGHE.

[1]

Hier beghint die historie vanden stride van Roncevale. Ende in den eersten hoe Kaerle die edel coninc van Vrancrijc in sinen slaep vermaent was vanden heyligen apostel Gods sint Jacob, als dat hi Hispanien vanden heydenen beschermen ende bevrijen soude. Ende hoe dat die principale capiteynen der Sarasinen te weten Marcelijs ende baligant Guwelloens natuerlike kinderen waren.

KAerle die grote des cleynten Pyppijns sone hertoghe van Brabant van Lothrijck ende marcgrave des heylichs rijckx, ende gheweldich coninck van Vrancrijc ende keyser van Romen ende van Almaengien ende heere van geheel kerstenrijck, altoos dat kerstenghelooove versterckende. Hi brocht dat lant van Sassen totter wet Goods, ende hij verdreef oeck die heydenen ende Sarasinen wten conincrijcke van Spaengien ende Galissien biden versoecke des heyligen apostels sinte Iacob die tsnachs tot sinen bedde quam ende claechede hem hoe dat sijn graf vanden Sarasinen heydenen ende anderen ongeloovigen vertreden ende onteert was, ende begheerde van hem dat hij doch dat ongeloovich volc daer wt verdriven wilde, dwelc Kaerle volbrocht also die historie hier na vertellende is. Maer die heydenen hadden des groten nijt dat si so verdreven souden worden, ende si versaemden een grote menichte van volcke wt alle landen, als wt Arabien wt Turckyen wt Sarragoesen wt Medeen wt Ethiopien ende wt Barbarien wel .vi. hondert duysent, vanden welcken die opperste capiteynen waren twee machtighe ionghe soudanen ende ghebroeders. Die een hiet Marcelijs, die ander Baligant. Si hadden eenen oom out van daghen gheheeten Synagoen, een machtich soudaen van Arabien. Haerlieder machte was seer groot want si hadden meest geheel heydenisse onder haer subiectie. Dus dan om te comen

tot onsen propoeste soe was ghesloten in haren raet als dat si alle die passagien van Hispanien daer die voerseide coninck Kaerle aen moeste comen om dat lant te winnen met volcke sterckelijck besetten souden, ende dat die soudaen Marcelijs ende sijn oom die oude Synagoen met twee hondert duysent heydenen vore int lant trecken souden, ende sijn broeder Baligant met alle den anderen soudanen coningen ende ammiraalen met noch vier hondert duysent mannen souden die achter houden ende seynden hemlieden altoos versch volck als sijt hem ontbieden souden, het welcke lacen alsoe gheschiede. Want alle die avantgaerde wert daer verslagen die coninck Kaerle daer sant om Spaengien te suveren vanden ongheloovigen.

Van dese twee ionghe soudanen Marcelijs ende Baligant suldij weten dattet waren twee natuerlike kinderen vanden valschen verrader hertoghe Guwelloen de welcke in sijnder iuecht een die vroemste ende schoonste man was daermen af wiste te spreken, seer wijs ende subtiyl van rade, machtich ende rijcke van landen en steden, want hi was swagher vanden voerseiden coninck Kaerle. Dese Guweloen quam op een tijt in heydenisse om dat land te besien biden ouden Synagoen voerseyt. Deze soudaen Synagoen hadde eenen broeder die een schoon vrouwe achter ghelaten hadde. Guwelloen daer ghecomen sijnde ende haer schoonhede bemerkende wert met haerder minnen bevanghen. Maer si die den doot van haren heere noch niet vergheten en hadde was seer droevich. Synagoen dit aensiende dachte dat hi haer met eenighen venisoene vermaken woude ende hi sprac tot Guwelloene ende badt hem dat hi met hem ter iachte varen wilde om eenich venisoen voer die bedructe vrouwe te vercrighen. Guwelloen veynsde hem sieck te sijn ende hi badt Synagoene dat hi doch selve alleen met sinen ghesinne ter iacht varen

woude ende laten hem in sijn ruste, dwelck Synagoen dede. Als Guwelloen sinen tijt sach ende die schoon vrouwe alleene vant soe ghinck hi bi haer spelen dat schaecspeel, want hi wist wel dat si dat gaerne speelde. Metten cortsten gheseyt hi sprac soe vele metter vrouwen als dat hijse bekende ende hij lietse bevrucht. Synagoen weder vander iacht comende en wist hier af niet maer hi maecte grote chiere met Guwelloen ende hi vertrooste die weduwe soe hij best mochte, want hij meynde dat Guwelloen sieck gheweest hadde ende hi beminde hem seere. Hier na soe vertrack Guwelloen van daer thuyswaert tot in kerstenrijcke. Ende dese vrouwe bleef begordet ende si ghelach van dese twee voerseyde kinderen. Mer Synagoen en seyde desen kinderen anders niet dan dat hi selve haer oom was ende dat si sijns broeders kinderen waren. Maer nader hant als Guwelloen henlieden van coninc Kaerls weghen die diffiancie dede so gaf die voerseyde Synagoen henlieden te kennen hoe dat Guwelloen haer gherechte vader was. Van welcker boetscap dese twee ionghe heeren niet wel te vreden en waren om dat Guwelloen so quaden verrader was. Si seyden dat si hem nemmermeer lief hebben en soudent. Ende si swoeren dat si hem quader dood soudent doen sterven, ia mochten si tot haren opset comen.

[II]

Hoe Guwelloen ghecoren wert om die diffiancie in heydenis te doen van alle die ghenoten.

OM te comen tot onsen propoest, als die edel coninck Kaerle vernam dat die heydenen met grooter macht in Spaengien ghecomen waren ende alle kerstenrijck te nieute brengen wouden so ontboot hi alle die ghenoten van Vrancrijck ende alle die meeste edele heeren wt alle landen die hem onderdanich waren. Ende in die tegenwoerdicheyt van

hen allen so was over een ghedragen dat Guwelloen als ambassaet in heydenissen trecken soude aen den ouden Synagoen ende aen Marcelijs ende Balygant Synagoens neven met alle der heydenscher heerschappien. Ende principalijc so was dit ghesloten bi den edelen grave Rolant ende bi alle die ghenooten vanden conincrijck van Vranckerijck. Jae Kaerle die keyser selve badt Guwelloen dat hi den last vander diffiancien oft ontsegghingen aenveerden soude ende ontsegghense van sinen weggen, om dat hi een wijs man was ende beste bekendt onder die heeren vanden Sarasinen. Mer Guwelloen hadde dies groten spijt ende belchde hem om datmen hem sandt als bode. So dacht hi dat hi Kaerle den keyser ende alle' sijn medehulpers te nieute brengen ende verraden soude, ende principalijck die vrome capiteynen Rolande ende Olivier, Gheerijn van Mongelanen, Straelberrengier, den roden Geleaen ende den vromen riddere Galerant, den edelen Fransoys Boudewijn, den stouten coninck der Vriesen, den haveloosen Gautier, ende metten cortsten gheseyt alle die ander edele ridders die metten vromen grave Rolant in die avantgaerde trecken soudent, dwelcke hi lachen volbrochte. Ende hi sloot met alle den gheslachte der Losanen in sinen raet als dat hi coninck Kaerle achter houden soude mitter macht van sinen volcke ende leveren Marcelijs dien wreeden Sarazijn alle die edele vangaerde dier daer wel .xx. duysent was die vroemste mannen die oyt in kerstenrijcke bi een vergadert waren, behalven de ghene die Rolant noch nader hant te hulpen quamen, als Ogier van Denemercken die menich hondert vergulden sporen met hem brachte. Hi bracht met hem sinen sone Merberijn ende den ridder Floreys die te voren heyden gheweest hadde, ende hi was gheheeten Fierenbras van Alexandrien, den welcken Olivier verwonnen hadde in eenen camp daer oeck een

schone historie af is, ende noch veel meer ander heeren die allegader ter liefden van Rolant daer quamen opten Roncevale. Alle dese edel bloeme van kerstenrijcke verriet Guwelloen om dat hij selve keyser meynde te sijn, ende hi hielt den coninc Kaerle achter ende beval Rolant dat hi voer trecken soude met sijn gheselschap ende hi beloefde hem cortelijc na te volgen met alle sijnder macht. Mer hij hadde Marcelijs bevolen als dat hi Rolant ende Olivier mit alle die gheheelder vangaerden besluyten soude ende beleggen opten Roncevale, seggende voort. Waer Rolant ende sijn gheselschap verslagen soe soude Karels machte lichtelijck ter neder [ghe]trocken sijn ende gheheel kerstenrijck tonder ghedaen sijn, ende dan so meynde Guwelloen selve keyser te sijn ende alle kerstenrijck te leen houden vanden voerseyden coninck Marcelijs ende Baligant sinen broedere. Ende om meerder sekerheyt hier af te doen den heydenschen heeren so verloochende hi selve Gods wet ende swoer dat hij Kaerle den keyser sinen swager met alle sijn hulpers verderven soude ende in haren handen leveren soude. Om welcker saken wille dat die oude Synagoen die oom was van desen twee voerseyden heeren met alle die ander heydensche heeren achter Guwelloens rugge seyden dattet een quaet verrader was ende dat hi niet te gheloooven en waer. Ende si seyden als si tot haren opsette ghecomen waren dat sijt hem dan loonen soudent ghelijc datment verraders sculdich waer te loonen. Maer niet te min in sijn tegenwoerdicheyt gheloefden si hem groote dinghen ende sconcken hem costelike ghiften van ghesteenten ende menigherleye andere iuweelen die eenen grooten schat weerdich waren. Desen Guwelloen hadde een dochter die keyserinne in Griecken was. Si hadde te manne eenen seer goeden here die Kaerle den keyser seer liefhadde ende die God seer ont-

sach want hi was een goet kersten man. Als hi verhoorde van deser reysen die Kaerle op handen hadde soe hadde hi in sinen sinne dat hi hem oeck te hulpen comen woude op die wreede Gods vianden. Mer sijn wijf die Kaerlen seer hatich was wel volghende haren vader in alder quaetheyt, doode haren here ende vermoorde hem om dat hi Kaerlen mede ghehulpich [sijn] ende bijstant doen woude, ende na Guwelloens rade noch nae den haren niet wercken en woude. Sij dede haer twee ionghe kinderen die ooghen wtsteken om op avontuere oft sij noch te manne ghecomen hadden ende dan na haren vader aerden mochten dat si haer dan gheen belet doen en souden. Sij hadde met Guwelloen haren vader een verbont ende compact ghemaect als dat si hem te hulpen soude comen in alle sijn opsetten om den coninc Kaerle te leveren in die handen der heydenen. Si quam wt Griecken na Vranckerijc toe met .xx. duysent gheredender mannen van wapenen inden schijne om den coninck Kaerle te dienen. Maer si dede dat wt valscher meyningen om Kaerle met alle sijn hulpers van achtere te verslaen als hi op die heydenen vechten soude om die edele vangaerde te verlossen, ende dat si dan van achter wt slaen soude met alle haerder machte ende met Guwelloens volc in des keysers heyr. Dit was haer opstel, want si dacht wel dat alle die vangaerde te nieute ghebrocht worden soude eer Kaerle aen comen soude met sijnder machte. Ende alle haer volck hadde onder haer wapenrocken op die averechte syde die wapene oft divisie van Affrijcken. Aldus was des keysers edel vangaerde verraden ende hij selve oec met alle die principaelste ende meeste edelen van kerstenrijcke en hadde God die almoghende heere dat niet voersien die alle dinck ten besten voeghen can na sinen godlijken wille.

[III]

Hoe Kaerle die keyser na dat Guwelloen die diffyancie oft ontsegginge den voerseyden heydenschen heeren ghedaen hadde die op Spaengyen comende waren, sant den vromen Rolant ende den wijsen ridder Olivier als capiteynen van sijnre avantgaerden met .xx. duysent vergulden sporen. Ende hoe elck aenden keyser oerlof nam, ende hoe si op den Roncevale quamen.

ALs Guwelloen die voerseyde diffyancie hadde ghedaen soe oerdineerde Kaerle die keyser sinen neve Rolant ende Olivier te trecken metter edelder vangaerden in Spaengien om die heydenen daer wt te wieden ende te verdriven die Marcelijs op alle die passagien gheleyt hadde eer hi selve met alle sijn gheheele macht aen quame, ende hi beval Rolant dat hi hem altijd van sinen gheselle Olivier liet gheraden ende onderwisen ende dat hi hem telcken tijdinghe soude doen vanden heydenen waer si waren ende hoet met hem stonde dwelc hem Rolant beloefde te doen. Van desen Olivier sijn schone historien bescreven. Hi was van Geneven gheboren, eens machtichs heeren sone, seer wijs ende rijp van rade cloeck ter wapenen cuysch ende reyn van leven. Hi hadde een schoon suster gheheeten Oede la belle. Dese maecht wert ontscaect wt Geneven in Arabien daerse Olivier ridderlijc wt verlost. Dese scone maget was seer bemint van den edelen grave Rolant, daer om beval die edel coninc Kaerle Rolande dat hi Olivier onderdanich sijn soude overmits die grote wijsheyt die Olivier hadde. Het was grote ghenuechte ende seer schoon te aensien so edelen gheselschap van ridderen, ende hoe elck aenden keyser oerlof nam ende hoe rijckelijc dat si ghewapent waren. Die coninc Kaerle nam Rolant ende Oliviere metter hant, ende alle die ander edele ende custese, ende hij bevalse

alle te Gode die met Rolant sinen neve na Spaengien trocken, biddende Gode datse in sijnre hoeden moesten wesen. Mer Guwelloen ende alle sijn partye verblijden hem van haren wech reysen hopende dat alle vanden heydenen verslagen souden worden, dwelc lacen also gheschiede.

[IV]

Hoe Rolant ende Olivier ende alle die vangaerde de passagien wonnen die seer sterckelijck beset waren met ruesen ende ruesinnen ende met menigherleye volck vanden Sarasinen.

NA den orlof ghenomen so trocken Rolant ende Olivier metter avantgaerden so dat behoorlic was vore na Spaengyen ghelijc hen Guwelloen in presencie des keyzers bevolen hadde. Menigen swaren strijt hadden die kerstenen die hen onversienlijc aen quamen want alle die passagien vonden si beset met grote menichte van volcke die si alle mannelijc doervochten tot dat si quamen aent stercke pas daer die grote ruese Grandeloen ende sijn wijf die felle ruesinne seer vreesselijck waren. Hen en mocht niemant hinderen also henluden dochte. Mer die roode Galeaen versloech den ruese Grandeloen, ende Rolant versloech die felle ruesinne. Olivier versloech twe machtige hertogen ende eenen coninc. Grote manslacht geschiede daer. De heydenen ende Sarasinen waren seer qualijck te vreden om dat si die vroemheyte der kerstenen niet wederstaen en mochten. Sij vloden tot Marcelijs ende Baligande in heydenisse, clagende hoe dat die kerstenen alle die passagien hadden ghewonnen. Rolant ontboot den keyser alle sinen voerspoet, waer af veel heeren seer blide waren ende Kaerle die coninc, maer Guwelloen bedroefde hem. Ende Rolant track tot opten Roncevale.

[V]

Hoe die mogende Sarasijn die wreede tyran Marcelijs met .ij^c. duyst volcx beleyde die edel vangaerde opten Roncevale, ende hoe hem alle sijn meeste princen seere hoochlijc vermaten Rolant ende Olivier te doden. Ende hoe si aen Marcelijs begeerden dat hi haer den eersten oploop soude laten doen op Rolant ende sijn ghesellen.

KAerle die coninck van Vrancrijcke
 Die liet bliven seer sorchelijcke
 Alle sijn avantgaerde met Rolanden
 In Spaengien onder Gods vianden
 Mer die valsche Guwelloen hadt al bedreven
 Also wi in die gesten vinden bescreven
 Hi waende selve keyser ende coninck te sine.
 Mer quade wercken comen tot quaden fine.
 Nu hoort van Marcelijs den wreeden Sarragoen
 Die nu hier groot wonder wilt doen.
 Hi ontboot soudanen coninghen ende ammiralen
 Hertoghen ende graven, die alle sonder falen
 Cierliken ghereet tot sinen dienste quamen
 Als si sijn boetschap vernamen.
 Ick wil u seggen die waerheyt al sonder saghe
 Datter binnen min dan twee daghe
 Heydenen vergadert waren wel twee hondert duyst
 Die alle nae den Roncevale quamen met groter druyst.
 Marcelijs die coninck dede doen saen
 Alle sijn sarragoensche tamborinen slaen.
 Die heydenen hieven op haren Mameth
 Om dat sijs waenden varen te bet
 Ende si aenbaden hem alle gader
 Ghelijck wij doen Gode onsen vader.
 Ten eersten doen si vernamen

Dat si totten Fransoysen quamen
Reden si met bliden ghedochten
Alsoe gheringhe als si rijden mochten.
Des conincx neve quam voort te hant
Ende brachte in sijnder hant
Eenen stock seer rijckelijck vol hooveerden
Als een die vechtens begheerde.
Al lachende sprack hi coninck edel heere
Hooft na mi doer u eere.
Ick hebbe u ghedient menighen dach
Met alle tghene dat ick gheleesten mach
Ende menighen strijt met u begonnen
Ende menighen camp met u ghewonnen.
Een ghifte bidde ic u te hande
Dat is om den dootslach van Rolande
Ick sal hem verslaen met minen sweerde
Dat belove ick u coninck van hoogher weerde.
Hooft na mi heer Marcelijs al sonder waen
Die felle kerstenen sullen wij wederstaen
Ick make u vrij gheweldich heere van Spaengien
Ende Kaerlen verdriven met groter callaengien
Ende maken u heere van alle kerstenrijcke
Ghelooft mi dies waerachtelijcke.
Ick make u quyt van alle desen stride
Dat ghi binnen uwen tijde
Nemmermeer dach en leeft
Dat ghi Kaerlen eenighen tzijs gheeft.
Die coninck Marcelijs dat is waer
Gaf hem die ghifte daer
Met sinen hantschoe te dien tijde
Des was sijn neve vroe ende blijde.
Gheminde oom sprac hi lieve heere

Mi hebdi ghedaen groote eere
 Dat ghi mi dit hebt ghegeven
 Ick sals u dancken alle mijn leven.
 Nu bidde ick u noch heer coninck vaylliant
 Om twalef uwer mannen te hant
 Dat icx u ymmermeer moet bedancken
 Om te vechten teghen twalef Vrancken.

Doen stappans so antwoerde
 Franseroen als hi dat hoerde
 Die oeck des conincx neve was.
 Oom seyde hi ick volghe hem das
 Ick ende hi wij sullen in die kerstenen varen
 Dies en willen wij niet ontbaren
 Menich man sal wel aensien
 Daer desen strijt sal gheschien.

Doen sprac daer noch Cursael die Sarasijn
 Als dat hi daer oeck een af woude sijn.

Doen sprack daer een barbarijsche paijen
 Hi woude oeck met een vanden .xij. strijen
 Op die fransche kerstenen partijen
 Ende reedt den coninck neven der zijen.
 Onsen wille seyde hi sal nu voort gaen
 Heer coninck en twifelt daer niet aen sonder waen
 Mameth is beter sijt dies ghewis
 Dan der kerstenen ghecruysten God is.
 Siet hier mijn langhe grote sweert
 Dat ick liefhebbe ende weert
 Ick salt noch tegen Duerendale doen clincken
 Oft Rolant sal mi in die aerde ontsincken.
 Die Fransoysen sijn alle verloren
 Jae comen si ons int velt te voren.

Doen sprac Astromarijs met dyen

Hi was oeck een fel vroem payen
Daer ick u hier af vertelle
Ende Astromoch sijn gheselle.
Verraders waren si quaet ende fel
Dies waren si gheproeft herde wel.
Tot den coninck dat si spraken
Ende vermaten haer hooghe saken.
Dat si Olivier ende Rolanden
Souden dootslaen met haren branden
Ende alle die ander ghenooten mede
Dwelc van hem was een domme reden.
Ende si souden met haren sweerde
Bloedich maken die groene eerde
Al metten kerstenen bloede
Dat spraken si met hooghen moede.
 Noch een ander ridder wide bekant
Quam oeck voort ghelooopen te hant
Tarters hiet hi dat was waer.
Totter aerden al swert sloech hem sijn hayr.
Hi begonde hem seer te vermeten
Dies en wilde hi hem selven niet vergrieten.
Hi soude Rolant ende Olivier met sinen sweerde
Beyde doen besoecken die groene eerde.
 Een ridder wel wijde bekant
Quam oeck voort ghelooopen al te hant
Margarijs hiet hi die vrye
Die heere was van Sabelye.
Hi was een schoon vroem paijen
Ende een volmaect ridder int strijen.
Doer sijn groote wtnemende schoonheyt
Beminden hem die vrouwen ghereyt.
Hi sprac so luyde als hi woude

Ende vermat hem hoochlijc dat hi soude
 Rolande ende Oliviere slaen
 Dat si die doot niet en souden ontgaen.
 Hi sprac het is nu so verre gebrocht
 Dat die meeste Kaerls ghenooten sijn vercocht.
 Ick wane haer leven onlanghe sal dueren
 En doet dat niet quade avontueren.
 Coninck Kaerle met sinen grauwen baerde
 Verliest huden die bloeme vander franscher aerde
 Dies hi qualiken mach ghenesen.
 Want hi van Rolande noch van allen desen
 Gheen battaeligie meer maken en sal
 Oft ons oeck meer doen eenich ongheval.
 Ende eer een iaer ghewarichlijcke
 Soe sullen wij winnen alle kerstenrijcke
 Ende sullen noch naer ons avijs
 Moghen liggen in Vrancrijck tot Parijs.
 Coninck Marcelijs die wreede paijen
 Bedancte hem seere van dien.
 Hector van Brigale sprack oeck sijn reden
 Als een Sarasijn vol onedelheden.
 Hi liep veel seerder te voet
 Dan menich goet spaens ors doet.
 Voer den coninck quam hi wel saen
 Ende sprac luyde datment wel mocht verstaen.
 Vinde ick Rolant in Roncevale
 Soe wort mi te moede seer wale
 Ick sal hem verslaen al sonder swanck
 Oft het blijft tegen minen danck.
 Noch een ammirael van Bouwaengien
 Ten leefde gheen felder in alle Hispaengien.
 Hi began hem hooghe te vermeten

Dat hi in Roncevale soude doen weten
 Zijn teeken ende oeck zijn cracht
 Ende wat hi hem te doene hadde gheacht
 Hi hadde wel .xx. hondert manne
 Die al onder hem waren in sijn ghespanne.
 Hi vermat hem den edelen grave Rolande
 Seer te slaen met sinen brande
 Ende alle die ander ghenooten mede.
 Dat was van hem een grote dorperhede.

Doen sprack Torgijs van Torteloose
 Een grave machtich fel ende boose.
 Het wert den kerstenen wel in schijn
 Dat wij hier ghecomeen sijn.
 Hi reedt den coninck aen sijn side
 Ende trooste hem te wesen blide.
 Hi seyde verhuecht u heere sonder waen
 Het moet hier al na onsen wille gaen.

ALs si alle dese tale hadden gheseyt
 Soe waren die Sarasinen al ghereyt
 Om vechten met coenen ghedachten
 Ende reden voort met crachten
 Soe verre tot dat si vernamen
 Die Fransoysen die tot hem quamen.
 Sij ontbonden haer standaerden groot
 Witte grauwe gulden blauwe ende root.
 Die sonne scheen schoone ende cleer
 Ende blincte cierlijck int sarazijnsche heer
 Herde rijckelijcke
 Vanden goude ende silver costelijcke.
 Si bliesen trompetten basunen ende sloegen tamborinen
 Om dat si te stouter souden schinen.

Groot gheluyt quam daer of.
 Sij dedent om prijs ende lof.
 Die kerstenen hoorden dat gheschal
 Ende saghen die Sarasinen comen over al.
 Doen sprack die wijse ridder Olivier.
 O Rolant gheselle ick meyne ons hier
 Vanden Sarasinen strijt sal comen
 Soe mi dunct want ick hebse vernomen.
 Doen sprack die grave Rolant.
 Dat gonne ons God ende sinte Amant
 Want wij en sijn Gode niet sculdich andersens
 Dan een goet ghedachte ende ghepens
 Ende altoos te staen in sinen dienste waert
 Wij en dorven sekerlijc niet sijn vervaert
 Want dienen wij hier ghetrouwelijc onsen heer
 Onsen loon gheduert hier boven ymmermeer.

[VI]

Hoe die Sarasinen die kerstenen bevochten met groter wreetheyt, ende hoe daer veel heydensche heren ende capiteynen verslagen bleven die den eersten oploop begheert hadden te doen op Rolande.

ALS die edel grave Rolant ende Olivier ende dander ghenoten dese felle Sarasinen aldus op hen sagen comen, ende principalijc de meeste heeren der heydenen makende groot gheroep ende spraken totten kerstenen also dat si vervaert waren ende datse die coninck Kaerle daer qualijc ghelaten hadde ende dat si hem niet meer sijn en souden, so quamen si met groter couragien costelic te peerde gheseten die felle Sarasinen te gemoete. Daer koos elckerlijc den sinen, mer der Sarasinen hoverdie ende grote wreetheyt was saen ter neder ghevelt, want tegen den stouten Rolant ende den vromen Olivier en conde niemant ghedueren. Des ghelijc

en dedet oec tegen den roden Galeaen, Galerant, Strael-berrengier, noch tegen alle die ander Rolants ghesellen, want si versloegent al dat hen tegen quam so datter veel edel heydensche heeren in corter tijt verslagen waren, van welcke tidinge Marcelijs seer tonvreden was. Ende hi gheboot dat al sijn volc op die edel kersten ridders slaen soudent, twelc lacen so geschiede. Daer leden die kerstenen grote scade, si werden daer aen alle siden seer strengelijc bevochten. Daer wert menigen helm doerhouwen, menigen halsberch ontmaelgijt, menich sweert ende lancie wert daer ghebroken, menich peert lieper sonder meester, het velt was met dooden bedect, menich wasser in sijn bloet versmoort. O druckeliken strijt voer kerstenrijck want die bloeme van allen ridderscap hier meest al verslagen bleef. Och wie

soude bescriuen de vromicheyt van Rolant ende Olivier, want Rolant versloech in dien strijt twee soudanen ende vier gecroonde coninghen. Sijn sweert ontsagen die Sarasinen seer als die doot, sijn slagen en conde niemant gheliden hoe vroem dat si oeck waren. Hi versloech des conincx Marcelijs neve waer om Marcelijs seer tonvreden was ende swoer dat hi hem op Rolant wreken soude, ende sant weder een verssche schare volcx wel .xx. duyst op die stoute ghemoede kerstenen. Daer vernieude wederom eenen dootlijcken strijt, daer hadden de kerstenen so grote noot ende aen alle siden werden si so seer besprongen, en hadse die godlike mogentheynt niet behoet si hadden in dien fellen oploop alle doot moeten bliven. Mer Rolant ende die wijse ridder Olivier versaemden haer edel kersten ridders weder bi een met groter couragien, henlieden vermanende om wel te doen. O edel couragie, o onverwinnelike herten, wie soude connen volscriven die grote vroemheyt die ghi daer bedreeft, mer lacen het mocht luttel baten, want der heydenen hoop ende haer menichte was te groot, want si hadden altijd versch volc hoe vele datter verslagen worden, ende aylacen u en quam niemant te hulpe, ende nochtans so waren op dien dach meer dan .lxxx. dused Sarasinen int velt verslagen. Ende van die tijt voort so en dorsten u die wreede Sarasinen niet so lichtelijc op loopen. Mer van Rolants partye wasser wel .xij. duysent oft meer verslagen. O Guwelloen Guwelloen hoe mocht ghijt ghedoen dat ghi so veel edel kersten bloets verriet ende dedet vermoorden om u grote hooverde, want bi dinen toedoen was die bloeme van allen kerstenen vergulden sporen op den Roncevale verslaghen.

Daer was Ogier van Denemercken die den groten rose Broijer versloech voer Parijs, ende daer na in Babilonien op Broijers

kinderen vacht aldaer hi vernam hoe dese twee voersejde Sarasinen Marcelijs ende Baligant al heydenisse doer vergaderden groot volck om na Spaengien te trecken ende alle kerstenrijck te verderven, ende Kaerle den keyser te verdriven. Dese Ogier hoe wel dat hi den keyser niet lief en hadde overmits dat Charloot sinen sone ghedoot hadde, nochtans quam hi met veel volcx om kerstenrijc te helpen na Spaengien toe om Kaerlen in bate te sijn. Mer eer hi biden keyser ghecomen mocht mits dye lancheyt des weechs so hadde coninc Kaerle die edel vangaerde ghesonden in Spaengien daer hem Ogier onder vant bider ghehengenisse Gods eer hijt selve wiste. Hij bracht met hem sinen sone Merberijn, den soudaen Carahu van Perssy ende den overmoedighen Fierenbras van Alexandrien, dat nu goede kerstenen waren. Alle dit edel ridderlijc gheselschap wert oeck verslagen opten Roncevale so die historie noch verclaren sal.

Om te comen tot ons propoest als de Sarasinen vernamen dat die kerstenen met so veel ridders ghesterct waren ende haer so mannelijc verweerden, want teghen den stercken Ogier en mocht niemant ghedueren, waer omme si vloden tot Marcelijs clagende hem dat groot verlies dat si hadden ghehadt, ende hoe den kerstenen grote hulpe ende bistant toe ghecomen was, ende dat si noch eenen nieuwen Rolant ghecregen hadden, waer omme Marcelijs seer te onvreden was ende swoer dat hi nemmermeer thuys keeren en soude hi en hadde die kerstenen verslagen. Ende hi screef brieven ende mandementen aen sinen broeder Baligant dat hij hem te hulpe sonde noch hondertduysent Sarasinen ende dat hij selve quame ende hem ghereet maecte met alder machten die hi vergaderen mochte, dwelc hi lacen volbrochte, want hi sant hem meer dan hondertdusent die alder wreetste Sarasinen te baten daer men oyt af screef in boecken. Si

spoedden haren wech also gheringe dat si binnen corten tijde bi haren coninc Marcelijs quamen, van welcker coemsten die Sarasinen seer blide waren, want si daer te voren meer dan .lxxx. dusent heydenen verloren hadden. Want die oude Synagoen Marcelijs oom was daer te voren verslaghen vanden grave Rolant ende noch veel meer ander machtighe heeren vanden Sarasinen.

[VII]

Hoe die wijse ridder Olivier Rolande badt dat hij sinen hooren blasen woude op dattet Kaerle die keyser horen mocht ende hemlieden te hulpen quame, dwelc Rolant weygerde te doen, segghende dattet noch vroech ghenoech waer, ende dat hi hem soude scamen om hulpe te blasen eer hi ghequetst ware.

O Grave Rolant edel prince fier
 Wij hebben noch seer luttel menichte hier
 O Rolant mijn liefste gheselle vercoren
 Twy en blaesdij niet dinen horen
 So mach ons Kaerle te hulpen comen
 Als hi den horen heeft vernomen.
 Doen sprac die overmoedige Rolant tot Olivier.
 Ick en blase noch heden den horen niet hier.
 Want dede ic van blootheyt die scande Vrancrijcke
 So wrocht ick seer onvroedelijcke.
 Gheselle wij sullen nu in Gods dienste staen
 Ende op dese heydenen grote slaghen slaen
 Ick wil huden mijn sweert Duerendale
 So heerlijk beproeven in Roncevale
 Ende Gods passie so heerlijk wreken
 Datmen eewelijck daer af sal spreken.
 Doe sprac die voersienighe ridder Olivier.
 Wij hebben doch so luttel menichte hier

Ick bidde u nu blaest uwen horen
 Op dat Kaerle die hooch gheboren
 Ons mach te hulpen comen
 Als hi uwen horen heeft vernomen.

Doe sprac anderwerf Rolant die grave.
 Gheselle ic en ghecrigher nemmermeer lachter ave.
 Want het ware een bedriechlijc dinck
 Dat ick so dede comen den coninck
 Dattet mijn vianden niet en wisten.
 Sij souden mi op tijden valsche listen.
 So wanneer dat si hadden vernomen
 Dattet mi van blodicheyt waer ghecomen.
 Eer wil ick vechten lieve gheselle weerde
 Met Duerendale minen sweerde
 Ende der Sarasinen coemste hem doen berouwen
 Dies moechdi mi wel betrouwen
 Dat sij hier oyt ghecomen sijn
 Jae behout mi God dat leven mijn.
 Liever vele so wil ick sterven eerlijcke
 Dan bi mi scande ghecreghe Vrancrijcke.

Doen sprack tot Rolande die wijse Olivier.
 Ick neme die scande alleene op mi hier
 Verstaet mi wel van ons allen te voren
 Wildij ghi nu hier blasen uwen horen.

Trouwen sprack Rolant neen ick niet
 Dat en wille God niet dat gheschiet
 Dat het soete kerstenrijcke bi mi
 Sijn eere verliese, het is alsoe vri.
 Laet ons allen huden peysen om die eere
 Ende dat die coninck onse heere
 Ons om onse slaghen sal beminnen.
 Oeck sullen wij Gods hemelrijck ghewinnen.

Rolant was sijns lijfs seer goet
 Olivier gheradich ende vroet
 Hem beyden en mocht niemant vervaren
 Soe wanneer dat si ghewapent waren.

Noch sprack die wijse ridder Olivier.
 O Rolant ghi moecht nu mercken hier
 Menich volck ende wel aensien.
 Sij comen ende en willen niet vlien
 Ende ghi lacen weyghert mi nu Rolant
 Hier te blasen den olifant
 Dedijt ons quame te hulpen die coninck
 Ende met hem menich kersten edelinck.

Merct nu ende neemt ware
 Wij hebben hier een cleyne schare.
 Maer God mach meer dan alle dit heyr
 Dat is [ons] een schoone weyr.
 Wij willen ons vercoopen diere
 Sprack Olivier die ridder fiere
 Soe datmen van ons ghewaghe
 Van nu tot in doemsdaghe.

Doen sprack die moedighe grave Rolant.
 Olivier dat is so bekant
 God sal onser ghewouden
 Wij sullen hier velt ende strijt behouden.

Doen spraken sij alle te samen
 Die edele kerstenen die daer bi quamen
 Tot Rolande ende seyden
 Dat si veel liever daer opter heyden
 Verslaghen doot souden bliven
 Eer si haer lieten van daer verdriven.

Rolant ende sijn gheselle Olivier
 Sij waren beyde van herten fier

Sij begonsten hem doen in een te scharen
 Alle die daer bi hem beyden waren.

Die duechdelike bisschop gaf den raet

Het was recht want sijn daet

Was goet ende lovelijck

Ende den vianden vreesselijck.

Hi reedt van schare te schare.

Hi wildese met. Gode bewaren

Hi dede daer een schoon sermoen

Ende hiet hem wat si souden doen.

Ghi siet wel sprack hi hoet gheschepen is

Als dat wij alle [sijn] vechtens ghewis

Yegelijck peyse om die eere

Ende om Gode onser alder heere.

Hij sal onser wel ghewouden

Bliven wij doot wij sijn behouden.

God doochde toch die pine groot

Ende ontfinck voer ons allen die bitter doot.

So wie des ghedenct in desen daghe

Ende slaet groote stranghe slaghe

Mach wel hoochlijcken sterven

Want hi sal Gods hemelrijck verwerven.

Nu laet ons bidden Gode ghenade

Op dat hi ons wilt staen in stade

Als heden op desen dach

Want hi alle dinck vermach.

Die bisschop gaf hem die benedictie alle gader

Ende bevalse Gode den hemelschen vader.

Gheen ander penitencie en gaf hi hem daer

Dat segghe ick u over waer.

Olivier ende Rolant

Sij hadden daer die voerder hant

Ende trocken voort met haren scharen
Als die ghene die onvervaert waren.
Rolants paert hiet Volentijf
Ten was noyt man noch wijf
Die oyt beter peert ghesach
Dan dat en was op dien dach.
Sijn wapenen stonden hem eerlijcke
Als een vromen ridders ghelijcke.
Die edel grave Rolant
Voerde een witte vane in sijn hant
Die seer lanck was ende breet.
Cierlike hi daer mede reedt
Ende sijn ghetrouwe gheselle Olivier
Die coene was ende fier
Quamen costelijck ghereden openbare
Alder voerste in die schare.
Die kersten ridders quamen achter
Die seer noode eenighen lachter
Over hemlieden souden hebben laten gaen
Sij en haddent coenlijken wederstaen.
 Rolant sprack al doe
Den edelen kerstenen mannelijck toe
Ende vermaendese van scharen tot scharen
Dat si haer niet en souden vervaren
Maer vromelijck die Sarasinen bevechten
Ende met scherpen lancien ridderlijck berechten.
Laet ons saechtelijck henen rijden saen
Ende onse peerden met sporen slaen.
Die heden niet en sal ridder sijn
Hi verliest heden die hulpe mijn
Ende den loon van onsen heere.
Nu elckerlijck peynse om die eere.

Die hier sterft hi vaert in hemelrijcke
 Ende wort Gods enghelen ghelijcke
 Aldus reden si voet voer voet
 Tot dat si quamen inder Sarasinen ghemoet.

[VIII]

**Hoe .xij. heydensche heeren campten tegen .xij. dye vroemste kersten,
 ende van die tweede battalgie daer meest alle die kerstenen verslagen
 waren.**

ALs Rolant dit hadde gheseyt
 Quam daer een bode over ghereyt
 Ghereden die hem seyde
 Dat hi daer opter heyde
 Hem twalefster wilde vechten
 Tegen twalef vroemste Karels knechten.
 Ende dats hem niemant aen gheen sijde
 En onderwonde vanden stride.
 Rolant die sprac ghewarichlijke
 Wij belovent alle te houden blidelijke.
 Die grave Rolant ende die ghesellen sine
 Reden mannelijc teghen die Sarasine.
 Doen quam des conincx neve voert
 Ende sprack sijn overmoedich woert
 Totten kerstenen ende seyde
 Dat hi hem vele leyde
 Beraden hadde diese daer liet.
 Want haers levens en waer doch niet.
 Als dat horde die ridder Rolant
 Stack hi met sporen sijn peert te hant.
 Doen vercoos elckerlijc die sine
 Daer ghinc in sorghen ende in pine
 Ende Rolant verrechte hem God weyt
 Op den ghenen die hadde gheseyt

Die spitighe hooveerdighe tale
 Ende hi gheraecte hem alsoe wale
 Dat hi hem reedt doer den schilde
 Int lijf alsoe verre als hi wilde
 Dat hem die speere doer den buyck woet.
 Ende hem sijn roode bloet
 Vanden steke wten lijve spranck.
 Dies wiste hem die Sarasijn cleyen danck
 Want Rolant velde hem met groter onwaerde
 Vanden peerde opter aerde
 Dat hi noyt een woert meer en sprack.

Doen sprack die grave Rolant.
 Nu vaert in der duyvelen hant.
 Ghi beloghet valschelijck minen heere
 Ende spraect van hem lachter ende oneere
 Als dat hi ons hier sorchelijcke
 Hadde ghelaten in dit aertrijcke.
 Hi sprack voort als een edel man.
 Nu helpe ons God ende sinte Ian
 Edel kersten Fransoysen nu slaet
 Want het u hier nu te doene staet
 Hier hevet een metter doot becocht
 Die teghen Gode hadde ghewrocht
 Wij hebben recht ende si onrecht
 God salt scheyden coenlijcken vecht.

Die grote sarazijnsche hertoghe Franseroen
 Ten leefde gheen wreeder Sarragoen
 Hi hadde den rouwe groot
 Dat hi sinen neve sach ligghen doot
 Waer om dat hi hem verrechtete schier
 Op den voersienighen ridder Olivier.
 Hi was een Sarazijn wel gheacht

Ende een man van groter cracht
 Seer luyde riep hi sijn teykijn
 Ende seyde dat hi ghewroken soude sijn.
 Maer hem gheviel die crancke avontuere
 Want Olivier stack hem den halsberch duere.
 Soe dat hi doot viel ter aerden neder
 Ende en conde niet op ghestaen weder.

Doen sprack die ridder Olivier.
 Wij achten seer cleyne u dreyghen hier.
 God sal onser hope ick ghewouden
 Dat wij van desen strijt victorie sullen behouden.
 Edel kersten riep Olivier vecht nu met sinnen
 Wij sullen hier dit velt ghewinnen.

Coursabel die wreede sarazijnsche coninck
 Dat is een waerachtich dinck
 Hi was van Barbarien gheboren
 Hi quam met hooghen moede ghereden voren
 Roepende luyde totten Sarasinen.
 Ghi heeren met hoe luttel pinen
 Moghen wij nu desen strijt doervechten
 Teghen dese snoode kersten knechten.
 Want dese arme fransche kattiven
 Moeten hier alle doot verslagen bliven
 Oft si sullen ons doer die aerde ontvlien
 Dwelck hem qualiken mach gheschien.

Dit hoorde die fransche bisscop vol duechden fijn
 Dit woert toernde hem int herte sijn
 Hi liet sijn peert met sporen vliegghen
 Als een die Gode niet en wilde bedriegghen.
 Hi diende hem ghetrouwelijcke
 Want hi doerstack dien coninck seer vreesselijcke
 Oft hi woude oft niet en woude

Dat hi doot ter aerden viel op die moude.
 Hi sprack vileyn vuyl stinckende paijen
 Ghi seyt dat wij souden vlijen
 Ghi loghet wij en hebbens gheen gheere
 Wij sijn noch rustich in die weere.
 Ende u vuyle honden willen wij slaen
 Ghi en sult ons so noch niet ontgaen.
 Die edel bisschop riep luyde Monioye
 Den fellen heyden te vernoye
 Dies verbouden hem die kersten Vrancken
 Ende vochten datmense eewelijck mocht bedancken.

Die wel ghemoede ridder Eggherijn
 Ghebenedijt so moet hi van Gode sijn
 Hi stack Malprise van Brigale
 Dat seghe ick u in waerachtighe tale
 Doer den schilt eer dat die lancie brack.
 Des soe hadde hi groot onghemack
 Want hi doot ter aerden voer hem allen
 Vanden peerde neder quam ghevallen.

Die vrome edel hertoghe Sampsoen
 Hoort nu wat vromer feyten hi sal doen.
 Den fellen Sarasijn Ancroyse reedt hi aen
 So ruterlijc dat hi der doot niet en mocht ontgaen.
 Hi stack in stucken sinen schilt
 Dat hi niet meer te gader en hilt
 Ende sloech hem ter aerden neder
 Dat hi daer na noyt op en stont weder.

Daer na so quam Anser die wijse
 Ende verrechte hem op Torgijse
 Die welcke een heere was van Torteloose
 Hi dede hem groote noose
 Want hi hem therte doerstack met eenen spriete

Dat hi die doot moeste ghenieten.

Inghel van Gascoengien quam voren
 Die van Bordeeus was gheboren.
 Den fellen Astromarijs van Panthiere
 Reedt hi aen al sonder vieren
 Bider borste dat hij hem doerstack
 Dat hi daer na niet en sprack.

Straelberrengier was gheworden te voet
 Want daer hi eerst dede sijn ghemoet
 Wert hem sijn peert doersteken
 Dat soude hi gaerne wreken
 Hi stack den ouden Astromarijs doer den lichaem
 So dat hi noyt en ghenas van dier misquaem.

ALs dat was gheleden
 Quam Margarijs over ghereden
 Hi hadde gheraemt in sijn bestier
 Ende ghemerct op den ridder Olivier
 Hi stack hem met grooter crachte
 Ende met soe fellen ghedachte
 Soe dat hi hem schoerde een gat wide
 Doer den halsberch op deen side
 Soe datter doer liep sinen spriet
 Nochtans soe en quetste hi hem niet
 Soe dat hi daer niemande mede en wrack
 Want sinen spriet in twee stucken brack.
 Doen so reedt hi over eer si schieden
 Ende blies om sine lieden.
 Want hi hadde voer sijn leven ducht
 Ende begonste te peysen om die vlucht
 Want alle sijn ghesellen waren int bloet versmoort.

Hier soe quam alle theyr voort
 Ende het ghinc met alder macht te samen.

Het ghinck daer ter scaden ende vramen
Sij en mochten niet sijn ghetelt
Alle die daer waren int sant ghevelt.
Die edel kerstenen en wilden niet wijcken
Sij sloeghen slaghen vreesselijcken
Soe dat den Sarasinen scheen
Dat haer sweerden sneden yser ende been.
Ende doen hadde die vrome Rolant
Sijn sweert aldore in sijn hant
Metten welcken hi die moort wrochte
Dat menich Sarasijn metter doot becochte.
Tot noch hadde hi ghevochten metten spriete
So dat menighen Sarazijn mocht verdrieten.
Want wien hij daer mede stack
Ontfinck van hem der doot onghemack.
Turzabelin quam daer in sijn ghemoet
Luttel help hem helm oft hoet.
Want hi sloech hem vanden hoofde dat si u kont
So dat het sweert totten orsse wederstont.
Rolant reedt seer verbolghen in die storme
Hi hadde menighen doode vorme
Ghemaect met sinen handen
Onder die felle Gods vianden
Hi hadde sijn leet seer wel ghewroken
Eer hem sijn lancia was ghebroken.
Noch soe sloech hi den ruese Manchoene
Sijn ooghen wt metten trenchoene
So dat hi noyt meer en sach in dat ghespanne
Onder sevenhondert sijnder mannen
Noch sloech hi doot daer by
Den fellen Torny.
Die Sarasinen hadden groote moort ghewrocht

Het welck si nu wel hadden becocht
Onder die kerstenen, want die sarazijnsche schare
Bi nae daer al ghebleven ware.
So stont den kerstenen te doen haer cracht
Want si vochten teynden haerder macht
Maer met cloecken sinne verstouten si hem doe
Ende spraken elck den anderen toe.
Wij willen dese scharen wel doerbreken
Ende onse ghesellen vromelijck wreken.
Die kerstenen riepen doen al te hant.
Helpet ons Olivier ende Rolant.
Die wreede coninck Marcelijs sprack doe
Grammelijck sinen lieden toe.
Ghi schijnt quaet ende fel
Maer ghi faelgeert nu dat weet ick wel
Rolant ende die ridder Olivier
Sijn beyde coene ende fier
Seer wijde vernaemt ende wel gheacht
Ende daer toe van grooter cracht
Souden wijse heden verwinnen
Wij moestent al anders beghinnen.
Ick wille dat dese vier scharen
Op die kerstenen sullen varen
Ende dat si daer af maken kattiven
Ende dat dese ander achte bi mi bliven
Den fellen Grandones gaf hi daer
Een gulden teeken dat was waer.
Doen spraken die edel kersten Fransoysen.
O God almachtich wat groter noosen
Ende wat grooter pinen nu hier naect
Helpt God die ons heeft ghemaect.
Doen sprack die bisschop vol duechden fijn.

Ghi en dorft niet vervaert sijn
Ghi wert huden ghewarichlijcke
Alle ghecroont in hemelrijcke.
Sij hadden die menichte seer cleene
Maer si brachten haer peerden bi eene
Ende daden daer een schoon ontmoet
Datter menich paijen sijn bloet
Storte ter aerden neder
Ende noyt op en stonden weder.

Doen quam daer voren een Sarazijn
Van Saragoengien ende hiet Borijn
Hij was stout ende coene alsoe
Dat hi doer niemant noyt en vloet
Samparduck dat sijn ors hiet
Hi stackt met sporen ende reedt besiden siet
Vanden Fransoysen midts groter omoengye
Ende verkoos Inghelen van Gascoengye.
Hi en hadde lacen halsberch noch schilt
Die teghen sinen steke weder hilt.
Seer vreesseliken dat hi hem doerstack
Doen riep hi luyde ende sprack.
Siet ghi heeren wat ghi doet
Dese sijn te verwinnen goet.

Die edel kerstenen die dit saghen
Begonsten Inghelen seere te beclaghen.
Doen sprack die stoute ridder Olivier.
God late mi dat wreken hier
Hi stack sijn peert met sporen te hant
Ende reedt daer hi den selven vant
Hi sloech hem daer metten swaerde
In twee stucken ten midden waerde
Ende quetste dat ors daer hi op sadt

Soe dattet daer na noyt meer en adt.
Eschabrise Affrijcken leerde hi oeck dat spel
Hi sloech hem sijn hoofd af met moede fel.
Seven peerden nam hi soe doende dleven
Die alle haer heeren moesten begheven
Ende doen si bleven te voet
Soe waren si te verwinnen goet.
ALs dit sijn gheselle Rolant vernam
Sprack hi, mijn gheselle is gram
Ende riep luyde Monioye om dat
Hi hem vertroosten soude te bat.
Och edel kerstene nu vromelijck slaet
Wanttet ons allen wel te doene staet.
Ick hebber heden soe vele ghevelt
Dat si niet en moghen sijn ghetelt.
 Noch so sprack Rolant tot Olivier.
U sweert Antecleer heeft seer ghebeten hier
Op die Sarasinen op die Gods ghenade
Twy troct ghijt wt soe spade.
 Ick en hads gheen moeyte gheselle Rolant
Soe besich waer ick metter hant
Aldaer ick metten trenchoene vacht
So dat icker niet en hebbe op gheacht.
Olivier hielt dat sweert in die hant.
Dies vermaende hem die grave Rolant
Ende dedet daer wel in aenschijne
Van Walbrunen die hi in groter pijn
Op die schouderen tot opten sadel sloech ontwee
Ende wonde dat ors dattet nemmermee
Man draghen en mochte.
Het welck Rolande int herte dede sochte.
 Doen sprack die edel grave Rolant.

Gheselle hier van sidij bekant
Over menighe voerledene daghen
Van aldusdanighe groote slaghen
Dwelck ons nu is een belovelijck dinck
Hier om soe bemint u Kaerle die coninck.
Monioye Monioye riepen si alle doe
Die ander kerstenen ende reden ridderlijck toe
Die wijse Olivier ende Rolant
Vochten met gheweldiger hant.
Ende die voernoemde bisschop van daden fijn
Dede sijnder wercken wel aen schijn.
Ontalliken vele blevender doot
Van den Sarasinen in dat conroot
Ende die ghenooten van Vranckerijcke
Verloren daer oeck ghewarichlijcke
Goede ridders herde vele.
In dien selven nijtspele.
Diemen lacen niet meer en sach
Naer dien druckeliken dach.
Te dien tijde wert in Vranckerijcke
Een onweder herde vreesselijcke
Ende het begonste recht te ghebaren
Als oft die werelt soude vervaren
Dat daer niemant en waende langher te leven
Dat aertrijcke begonste te beven
In dien landen ende in dien steden
Ick geloove oeck dat haer die aerde ontdede.
Als dit dat ghemeyne volck aensach
Seyden si het ware doemsdach
Sij hadden alle den anxt seer groot.
Maer lacen het was om der vangaerden doot
Den strijt was sterck ende stranghe

Ende hi gheduerde wter maten langhe.
 Daer na begonsten die felle paijene
 Herde sterckelijc wech te vliene
 Die vrome ridderen Olivier ende Rolant
 Jaechdense met gheweldigher hant
 Ende die bisschop metten ghesellen sijn.
 Dies moet God ghebenedijt sijn.
 Het moeste den Fransoysen saechte doen
 Dat si so kattivelijc voer hem henen vloen
 Want als soe vluchtich is een heer
 Dan machment verslaen sonder weer.
 Die quade Margarijs die ontvloen
 Want hi was ghesteken soe
 Dat hijs niet en mocht ghenesen.
 Het welck hem scade was. Met desen
 Quam hi voer Marcelijs den coninck
 Claghende een iammerlijck dinck.
 Ende hi dede hem daer verstaen
 Als dat sijn volc vanden kerstenen al tonder was ghedaen.
 Ay coninck seyde hi edel heere
 Ick moet mi vercouveren ende te rusten keeren
 Die kerstenen sijn oeck seer moede
 Dat wort u nu wel te goede.
 Vriendelijck badt hi datment hem wrake
 Daer mede soe liet hi sijn sprake.
 Daer na quam Walbrune een wreet paijen
 Leyde soe moet hem gheschien
 Hi sat op een peert dat hiet Gardemont.
 Dat wert lacen Sampsoene kont
 Sijn teyken seer luyde dat hi riep
 Ende metten peerde dat hi hem overliep
 Hi waende hem hebben gheslaghen neder

Maer het bleef. Sampson sloech hem weder.
 Al vliende so was hi achter ghebleven
 Hi hadde gaerne dat lijf ontregghen.
 Doen vervolchde hi hem anderwerf
 Ende sloech Sampsoene dat hi sterf.
 Daer na sprack hi een overmoedich woert.
 Ghi kerstenen ghi blijft hier alle in u bloet versmoort.
 Dit hoorde die overmoedighe grave Rolant
 Ende horte sijn peert van hant te hant
 Hi hadde rouwe wter maten groot
 Om dat hi sinen neve soe sach ligghen doot
 Ende hi sloech Walbrunen dat si u kont
 Dattet sweert totten peerde wederstont
 Daerna sloech hi noch Ambrone
 Eenen sarazijnschen tyran hooch gheboerne
 Dat hi den kerstenen niet meer scaden en mocht doen
 Hem waer beter hadde hi ghevloen.
 Doen seyden die Sarasinen te hant.
 Ons verwondert dat Rolant
 Noch sulcke slagghen can gheslaen
 Daer hijt heden so veel heeft ghedaen.
 Die edel grave Rolant
 Antwoerde hemlieden daer op te hant
 Als dat hijse niet en mochte beminnen
 Om dat si Gode niet en wilden leeren kinnen
 Ende dat si niet en leefden na sijn gheboden.
 Want alle dese machte coemt ons van Gode.

Grote bloetstorting geschiede in dit pongijs aen beyde siden. Ogiers mandaet van
 Denemercken en ware niet mogelijk te scriven die hi daer dede slaende stekende
 hem niet ontsiende hoe groten oploop hem de heydenen deden. Desghelijc

de rode Galeaen die hem ridderlijk queet verslaende menigen Sarazijn. O hoe dier vercochten hen die ridderlike ghemoede sinnen den wreedden ongelooovigen, die aerde wert root vanden bloede. Wie soude connen vergaderen die lancien boghen ende sweerden die daer opt velt lagen. Die Sarasinen waren seer wreet, ende in grote menichte bevochten si de kerstenen so strangelijc aen alle siden dat si begonden te roepen om bistant aen Rolant ende Olivier clagende hoe dat sij der heydenen felheyt nie wederstaen en mochten. Dit horende die goede voersejde bisscop vermaendese om wel te doen ende Gods passie hoochlijc te wreken. Hi velde selve menigen Sarasijn ter aerden, hi was seer goet te peerde, sijn manlike slaghen ontsagen die Sarasinen seere, want hoe wreedelijc dat si hem op liepen hi wederstontse ridderlijc. Dese bisscop vermaende die kerstenen tot alle duechdelike wercken horende haer biechte als hi tijt hadde, ende hi en sette haer anders gheen penitencie dan vromelijc te vechten op Gods vyanden belovende haer die crone der martelaren te besitten. Die wile dat hi dus predicte so besach hi zijn sweert datter drie dropelen versch bloet aen hingen die hi niet af wisschen en conde. Also dede oec Rolant ende Olivier, Galeaen, Ogier, Floreys van Alexandrien, die haveloose Gautier ende meer ander vanden ghenoten waer af si haer verwonderden, niet wetende wat dat bedieden mocht. Mer die bisscop dede henlieden daer af die declaracie als dat si alle cortelijc de crone der martelaren verwerven souden. Als dit dus geschiede so quam daer een nieu sarazijnsche scare op die hoghe ghemoede sinnen roepende seer luyde. Ghi kersten Karels knechten uwen sterfdach naect nu seer. Daer werden veel kerstenen ghequetst ende ter neder ghevelt in dien oloop. Rolant siende die wreechtheyt der Sarasinen was al ontstelt als een die buten sinne is reedt onder die Sarasinen slaende

so vreeslike slaghen dat hem nyemant ghenaken en dorste. Daer was een groot heyden gheheeten Grandones ende riep, al ghewonnen. Hi doerstac metter lancien den edelen Fransoys Reynier, also dede hi oec noch eenen machtigen hertoghe dwelc lacen grote scade was. Van dese saken waren die Sarasinen seer blide ende liepen seer op de kerstenen, mer Rolant benam saen zijn grote hoverdie want hi cloofde hem vanden hoofde totten sadel toe ende also dede hi noch twee ander ende maecte die Sarasinen vluchtich. O wonderlijc feyt eens mans, o onbegripelike stoutheyt die niet verwonnen en mocht zijn. Hoe mochte God ghehengen dat daer so veel vrome ridders werden verslagen alleenlijc doer Guwelloens eens verraders bedrijf. Maer God hadse vercoren om die crone der martelaren te besitten, want sonder arbeyt verdriet ende tribulacie en machmen die grote bliscap des ewighen levens niet verwerven. Och wie soude connen bescriven die groote vromicheyt van den kerstenen die si daer wrochten ende bisonder vanden ridder Olivier die anders niet en dede dan Sarasinen ter aerden vellen. Sinen arm was bebloet vander hant totter scouderen toe. Also dede oec die vrome Galeaen, maer die vrome Galerant was daer verslagen mit veel edel kersten ridders. Die Sarasinen aensiende die grote manslachte die de vrome kerstenen op haer volc deden so vermalediden si die ure dat si daer ghecome waren. Sij hadden in dien strijt verloren meer dan .xl. dusent Sarasinen. Daer wasser so vele ghequetst ende verlamt dat si haer selven niet ghehelpen en conden.

[IX]

Hoe die coninck Marcelijs selve met alle sijnder machte op die kerstenen quam, ende hoe dat der kerstenen ghetal doen seere ghemindert wert ende bij nae al verslaghen.

ALs desen strijt ende battalie aldus geschiet was ende dat Marcelijs dien wreede Sarazijn sijn volc so seer beschadicht sach vanden kerstenen die doch een cleyn menichte waren so dede hi blasen alle sijn trompetten ende basunen om sijn volc te geryden ende op die kerstenen te brenghen. Hi wapende hem selve met alle die meeste heren die bi hem waren ende quam na der kerstenen scaren toe gheronnen wel met .lxxx. dusent heydenen want hi nam alle die macht met hem die hij nemen dorste sonder dat sijn logisen bewaert bleven ende swoere dat hi niet wederkeeren en soude hi en hadde al die vangaerde verslagen ende ter neder ghetogen. Onder alle sijn volc so wasser een seer overmoedich heidens prince wter maten boven alle die ander groot ende sterck die gheheeten was Albuna ende droech eenen standaert van coninc Marcelijs om sijn grote stercheyt. Als hem die edel fransche bisscop so hoveerdelyc boven al dye ander groot comen sach so dachte hi in hem selven dat hi sijn grote hoverdie ter neder vellen woude. Dese bisscop was wel bekent met bisscop Tulpijn, om dat hi so vrome was so segghen eenige dat hi selve Tulpijn was een vanden .xij. ghenoten. Maer dat en was niet, want Tulpijn ende die hertoge van Bayvier waren met coninc Kaerle ende niet opten Roncevale so die hystorie hier na verclaren sal. Dese voerseyde bisscop hadde een peert grijs van hayre daer hi seer ridderlijc op sat die lantie ghevelt hebbende den schilt mannelijc metten cruce Gods voer hem houdende. Hi stack sijn peert met sporen ende reedt den voerseyden Sarazijn Albuna doer den schilt int lijf dat hi doot ter aerden viel waer af die heydenen seer tonvreden waren, haren standaert lach onder die voet. Die selve bisscop sloech daer na noch vier ander sarazijnsce ridders vanden peerde metten trenchoene eer hi sijn sweert wt

track. O vroem herte vol couragien, o onverwinnelike sinnen eens gheesteliken prelaets, o ghetrouwe kersten, o vrome ridder Gods, o manlijc pilaer der heylicher kercken die metten sweerde so veel wonders bedreef dat die wreede Sarasinen die plaetse van daer moesten rumen haers ondancx. Och hoe mocht God ghedogen dat die vrome ridder verslaghen wert nader hant inden selven anxteliken strijt so die historie hier na verclaren sal. Als hi zijn sweert in die hant hadde riep hi luyde met groten moede Monioye Monioye. Daer quam een fel Sarazijn machtich ende sterck wel ghewapent roepende lude Affriken Affriken na hem gheronnen dien hi cloofde vanden hoofde totten sadel toe, hij sloech daer na noch vijf ander Sarasinen doot ende dede so veel feyten van wapenen dat gheen Sarazijn hem ghenaken en dorste hoe stout dat hi was. Rolant aensiende zijn manlike feyten sprac tot sinen gheselle. Olivier wat dunct u van desen vromen kersteliken prelaet den bisscop. En can hi niet wel Sarasinen vellen. Och hoe manlijc sloech hi dien wreeden Sarazijn die des conincx Marcelijs standaert so hooveerdelijck vuerde hoe spaude hi dien fellen Sarazijn die so wel gewapent was, wat dunct u en is hi niet wel weerdich te voeren den ridderliken naem. O alle ghi edel kersten ridders laet ons nu hem na volgen ende op dese wreede Gods vianden manlijc met couragien in lopen sonder eenich achterdencken.

Mettien riep hij lude Monioye
 Den fellen Sarasinen te vernoye.
 Daer quamen alle die kerstenen gheloopen toe
 Dier niet meer en was dan twee hondert doe
 Vanden kerstenen dat is warachtich.
 Niet stercker en was alle die vangaerde machtich.

Maer nochtans waren si stout enclé coene
 Dwelck hem wel stont te doene.
 Oeck hadden si vernomen wel
 Der wreeder Sarasinen opstel
 Dwelck hemlieden aent lijf was bekant
 Daer roerde elckerlijck sijn hant
 Dat hem God die almoghende heere
 Moeste loonen ymmermeere.
 Olivier ende die grave Rolant
 Vochten beyde met ghewilligher hant
 Ende die vrome bisschop van daden fijn
 Dwelck den heydenen was aen schijn
 Sij sloeghen daer menighen thoof of
 Dat deden si om prijs ende lof.

Doen riepen die onghewallige Sarasinen.
 Helpt Mameth ende Appollo wter pinen
 Wij sijn verladen in dese aerde
 Coninck Kaerle met sinen grisen baerde
 Die heeft Romen ghedwonghen
 Ende alle die valsche tonghen
 Calabren ende Poelgien mede
 Metter Fransoysen manlijchede.
 Hi heeffc oeck nu onder hem Almaengien
 Nu soe wilt hi hebben Spaengien
 Ons is veel beter laten wi ons slaen
 Dan hem te wesen onderdaen
 Daer om hout dat velt edel paijen
 Ons en staet nu hier niet te vlijen
 Want hadden wij desen Rolande doot
 Soe waer verwonnen onsen noot.
 Dese bisschop ende dese stercke Olivier
 Sullen hem vercoopen dier

Maer mochten wijse hier verslaen
 Soe waer Kaerls machte seer ghedaen.
 Dit verhoorde die stoute Rolant
 Die van deser talen verbolgen was te hant
 Olivier die bisschop ende die ander kerstenen fijn
 Deden haer crachte den fellen payenen aen schijn
 Ende sloeghen doot in corter wijle
 Eer datmen ghinge een cleyne myle
 Meer dan twee hondert bi ghetale
 Vanden alder hoochsten wt des conincx sale.
 Rolant ende die voersienighe ridder Olivier
 Sij waren beyde van herten fier
 Elck hadde in sijn hant een scherp snijdende sweert
 Die menich merck waren weert
 Deene hiet Antecleer dat ander Duerendale
 Sij waren ghetempert van finen stale
 Niemand en mochtse wederstaen
 Die sij daer mede conden gheslaen.
 Rolant die grave hooghe van moede
 Was seer besprengel metten sarazijnschen bloede.
 Dit siende Olivier sprack al te hant.
 [O God almachtich wat ridder is Rolant]
 Ick wane men sijns ghelike niet vinden en mochte
 Al waert datmen alle die werelt doersochte.
 Och wat gheselschap van ons beyden
 Sal cortelinghe laceren moeten scheidende.
 Coninck Kaerle onse heere
 Verliest nu ymmermeere
 Dat weet ick wel ghewarichlijcke
 Dwelck hi beclagen mach, ende alle kerstenrijeke.
 God gonne ons dat elck goet man
 Die Gode bemint ende dienen can

Voer ons bidde dat wij hemelrijcke
Moghen ghewinnen eewichlijcke.
Doen stack hi met sporen sijn peert te hant
Ende quam daer te hulpen den grave Rolant
In dien grooten noot daer hi in was.
God moet hem loonen das.
Ende alsoe gheringhe als si vernamen
Dat si daer bi malcanderen quamen
Elckerlijck daer den anderen badt
Niet te scheyden tot op die stadt.
Sij beloefdent gheerne wat souden si el
Mallick gheloofde den anderen wel.
Doen mochtmen daer sien
Van twee ridderen mandaet gheschien
Die van eenighe ridderen gheschien mochte.
Die edel bisschop vacht
Met hooghen moede met groter cracht
Datmen dies ghelijc niet en mocht vollesten.
Aldus vertellen ons die gesten
Dat sijn versloeghen vijf duysent
In vier scharen al metter hant.
Die vijfste schare wert hem te swaer
Dat segghe ick u over waer
Sij sloeghen so vele der kerstijn
Dattet hem onsaechte wert in schijn.
Soe datter niet meer dan .xl. en bleven
Die van daer ontdroeghen dat leven
Die si niet ghedooden en mochten.
Want si den Sarasinen so dier vercochten
Haer liden ende haer leven
Eer si daer doot bleven.

[X]

Hoe die grave Rolant sinen gheselle Olivier vraghede oft hi den horen blasen wilde op dat hem Kaerle die keyser te hulpen quame. Ende hoe hem Olivier niet consenteren en woude dat hij den horen blies, seggende dattet te spade ware.

Die edel grave Rolant vernam herde schiere
 Der groter scaden ende riep Oliviere.
 O soete gheselle ende ghetrouwe
 Hier is gheschiet groot iammer ende rouwe
 Dwelck kerstenrijck beclaghden mach
 Van nu tot den doemsdach
 Want het is te aensiene iammer groot
 Van desen die hier dus deerlijck liggen doot.
 Doen sprack Rolant openbare.
 Ay oft Kaerle die keyser nu hier ware.
 Hi soude ons so heerliken wreken
 Datmen langhe tijt daer af soude spreken.
 Olivier gheselle wijs van sinnen
 Wat willen wij nu beghinnen
 Hoe mochten wij Kaerlen doen verstaen
 Dattet ons qualiken is vergaen
 Wat dunct u wil ick nu blasen den olifant.
 Olivier antwoerde hem te hant.
 Rolant ghi sout dies hebben oneere
 En ghewaecht dies nemmermeere
 Want het soude u ghewarichlijcke
 Verweten worden van alle Vranckerijcke.
 Het soude hem schamen u gheslachte
 Quaem dese meere in u ghedachte
 Dat u dien lachter waer gheschiet.
 Als ick u dat badt doen en dedijt niet.
 Ghi seyt het waer eerst te tijde

Alsmen ware in den strijde
Bloedich gheworden van der scouderen totter hant
Maer lacen Rolant nu is Karels machte gheschant.

Ay lieve gheselle sprack die grave Rolant
Laet mi nu doch blasen den olifant.
Ick segt u hier wel te voren
Kaerle die keyser salt lichtelijck horen.

Neen ghi niet bi minen rade, laet varen.
Doen icx u badt gaft u onmare
Rolant haddijt doen ghedaen
Soe waer onsen wille voort ghegaen
Maer ick segt u hier te voren
Eest dat ghi blaest uwen horen
Ende mi noch die fortuyne mach gheschien
Dat ick mijnder suster mach sien
Ick sweere u dat met eede stijf
Nemmermeer en wort si u wijf.

Als Rolant dese tale vernam
Sprack hi, Olivier gheselle sidij gram.

O Rolant ghi hebt ghedaen
Dat die heydenen sijn te boven ghegaen
Want te grooten wille van overmoede
Sietmen selden comen te goede
Men en sal sottelijck niet beghinnen
Te striden, maer wijsselijc ende met sinnen.
Dese edel ridders moeten hier alle sterven
Bi uwer pruesheyte ende bederven.

Kaerle die coninck onse heere
Heeft nu verloren ymmermeere
Van ons allen hulpe ende raet.
Dat heeft ghedaen u groote overdaet
Hadt ghi minen raet ghenomen

Coninck Kaerle waer ons te hulpen ghecomen
 Ende onsen wille waer voort ghegaen
 Die Sarasinen waren tonder ghedaen
 Ende wij hadden wel in dit pongijs
 Ghevanghen haren coninck Marcelijs.
 O Rolant Rolant uwe stoutheyt moeten wij becoopen
 Niet dat wij willen ontriden oft ontloopen
 Hier en heeft dies niemant ghere.
 Wij willen alle vromelijck in die were.
 Wij moeten alle lacen die doot verkiesen
 Vranckerijck zal nu veel verliesen
 Ende een schoon gheselschap van veel ridders goet
 Dat heeft ghedaen Rolant uwen overmoet.
 Die goede bisschop heeft dit ghehoert
 Van hem beyden het discoordelijck woert.
 Ter stont hi derwaerts met haesten reedt
 Want sulcken tale om hooren was hem leedt
 Ende hi began daer te castien
 Olivier den ridder vrije
 Ende badt hem doer Gods eere
 Dat hi des en vermaende nemmermeere
 Maer dat hi Rolande verdroeghe
 Ende groote slaghen sloeghe
 Wij sullen sprack hi onlanghe leven
 Dese werelt moeten wij lacen begheven
 Och wij moghen wel blidelijck sterven
 Want wij sullen Gods hemelrijck verwerven
 Ons en helpt dat blasen niet
 Datter ons eenich goet af gheschiet
 Oeck eest te spade nu begonnen.
 Want eer wij den keyser hier ghewonnen
 Ende alle der edelre kersten cracht

Het soude wesen doncker nacht.
 Nochtans meyne ick wel sonder waen
 Dattet goet waer ghedaen
 Want Kaerle soude ons te hulpen comen
 Als hi den horen heeft vernomen
 Ende hi sal ons so heerliken wreken
 Datmen daer langhen tijt af sal spreken
 Ende dat die heydenen niet en sullen keeren
 Dat sal hi Gode ende ons doen ter eeren.
 Hi sal deerliken vinden verslegghen
 Aan heyden aen velden ende aen wegghen
 Ende hi sal ons iammerlijck beclaghden
 Ende cierlijck ter kercken doen draghen
 Dat ons wolf noch beeste in gheender stont
 En verslinde in haren mont.

[XI]

Hoe die vrome Ogier van Denemercken ghequetst sijnde ginc onder die doden soeckende ende beclaechede sijn vrienden die hi verslagen sach liggen, ende die roode Galeaen die sinen broeder daer oeck deerlijc verslagen sach liggen dien hi beclaechede met groten druck.

ALs dese tale vanden bisscop dus geseyt was ende alle die kerstenen meest verslagghen waren op een cleyn menichte na, te weten die vrome Rolant ende Olivier, Straelberrengier, Fransoys Boudewijn, Diederic van Britsewout ende meer ander, maer die vrome Ogier ende die rode Galeaen die nochtans beyde ghewont waren ende nyet meer vechten en mochten want hen dbloet ontronnen was. Si sagen al dat velt bedect met doden van kersten ridders. Daer vant die rode Galeaen sinen broeder Galerant iammerlijc ghequetst ende doerhouwen sijn aensicht was al bleeck

verweloos, mer vanden vromen ridder Straelberrengier en wiste hi niet waer hi was want hi hem nergens en sach onder die doden. Ogier vant daer verslaghen sinen sone Merberijn ende Floreys van Alexandrien mit meer ander princen ende heren die hi daer bracht hadde om Kaerle den keyser in baten te sijn die hi alle deerlijc sach liggen doerhouwen, som leefden si noch som waren si doot, ende hi was selve so seer ghewont dat hi niet meer staen en conde. Doe beclagede hi die quade avonture die op gecomen was, seggende aldus. O vrome ridders o greyn van vergulden sporen die noyt en vloot in eenighen storm oft strijt hoe ligdij nu dus iammerlijc in u bloet versmoort. Ick meynde u te brengen totten hoochsten graet der ridderscap ende met Kaerle den keyser alle heydenisse tot die kersten wet te brenghen, mer lacen nu ist met u ende met mi al ghedaen. Ons opset is nu te niet, die ongeloovighe hebben die overhant van ons vercreghen want ons gheen hulpe van den keyser gecomen en is, God vergeeft hem die dat belet heeft, van .xl. duisent vergulden sporen die hier met mi quamen en isser gheen drie mijns wetens te live. O lacen waer is nu alle mijn voerleden victorie die ic voer Parijs hadde tegen den groten Broijer daer ic alle kerstenrijc in eeren behielt doer den camp die ic daer dede. O lacen waer is alle mijn grote pruesheyt die ic bedreef in Babilonien op Broijers geslachte. Och waer is nu alle mijn grote overmoet bleven die ic dede teghen Karels mogentheyt ende sinen sone Charloot overmits die doot mijns kints Boudewijn daer ic alleen drie staende battalien doerbrack om Charlot Karels sone in sijn tente te vinden so hi mi beloeft hadde, mer hi en dorste mi niet verbeyden. Waer is mijn neve die getrouwe ridder die havelose Gautier, waer is mijn edel kint die ghecroonde coninck Merberijn, waer is die moedige Floreys

van Alexandrien die noyt man en ontsach hoe groot dat hi was, waer is die getrouwe soudaen Carahu van Perssy die een goet kersten gheworden was. Och waer sijn alle die edel vassalen ghebleven die hier om minen wil quamen, o lacen si hebben nu alle die bitter morseelen der doot ghesmaect. O smertelijc grief o wreede fortune van ongelucke o druckelijcsten dach die mijn oogen oyt beschouden. Alle mijn genuechte ende voerleden solacen sijn nu verkeert in verdriet anxt ende tribulacie. En was ic niet die gene die drie lichten oft keersen altijt bernende te Babilonien vant daer af noch hedensdaechs eene tot Atrecht is. En was ic niet de gene die alle Guwelloens lant verderf met minen neve den havelosen Gautier. En was heel heydenis om minen wil niet beroert, o lacen this nu hier verkeert ic moet mijn leven hier nu eynden met bitteren rouwe. O zee vol gallen o ongeluckich striden o herte vol couragien hoe suldi gestorven. O doot doot waer om en verslijndi mi niet ghelijc ghi dese ander ridderlike princen ghedaen hebt. Och waer sidij mijn alder ghetrouste neve die havelose Gautier die alle heydenis om minen wil beroerde, och sidij oec in u bloet versmoort, seker die Sarasinen sullent becoopen. Als Ogier sijn beclaginge dus ghedaen hadde so sach hi van verre comen sinen neve den havelosen Gautier al bebloet so hi versch wter battalien quam. Doen verblide Ogier hem weynich dat hi hem noch levende sach, ende hi vraechde hem na sijn gheselschap oft hijer noch eenige te lijve wist. Gautier antwoerde dat si alle verslagen waren die met hem daer quamen, ende dat hi selve ghequetst was, ende dat Rolants volc verslaghen was op een luttel na. Ogier dit horende wert vreeselic beroert tot wrake ghelijc den leeu die hongherich na sijn proye om eten is so stont hi haestelijc op nemende sijn sweert in sijn hant lopende als een mensche

half buten sinne onder die sarazijnsche scharen daer hi grote moort dede. Gautier volchde hem rasschelijck na onder die wreede Sarasinen, maer niet langhe en conde hem Gautier bij Ogier ghehouden om die grote menichte der heydenen so dat hi hem gheringe verloos ende daer nae noyt meer en sach. Sommige spaensche historien segghen dat hi wech gheleyt was vander alvinnen gheheeten Mergheyne in eenen berch, ende dat hi opten Roncevale niet verslagen en was, dwelcke ic God almachtich laet scheidt oft alsoe is oft niet. Want die wercken Gods sijn wonderlijc ende onbegripelijc den menseheliken sinnen.

[XII]

Die beclachte vanden roden Galeaen die hi dede over sinen broeder Galerant.

GAleaen die sinen broeder doot vant liggen alsoe voerseyt is sprac aldus sittende bij sinen broeder ter aerden neder. O God here genadich hoe moechdi ghehengen dat dese vrome ridders dus iammerlijc van dese Sarasinen ghedoot ende verslagen worden. O Guwelloen Guwelloen ic duchte this u scult want die Sarasinen verwiten ons dat wi alle verraden sijn alsoe wel opelijck schijnt want Kaerle de keyser heeft ons lacen al vergheten, mer Rolant en geloovet niet. Nochtan hebben Hugo ende Henrick hem gheseyt datse Guwelloen haer vader inden wech doen hij die ontsegghinge van Karels wegen aen Marcelijs ende Baligant doen soude te Pampelynen wilde doen vermoorden inden bosch daer hijse sant om venisoen te crigen voer sinen persoon veysende hem selven sieck te sijn. Daer hadde hi volc doen liggen bi rade zijns neven ende waendese daer ghedoot te hebben dwelc si ontquamen, mer lacen nu sijn si oec beyde hier verslaghen. O lacen mijn herte sal van drucke clieven. O broeder van u en wil ic langhe niet ghesceyden sijn, met dien stont

hi op ende trat na die Sarasinen. Nu segghen die sommige dat hi oec wech gheleyt was int gheberchte, want sinen horen helm scilt ende sweert vantmen daer ligghen maer sijn lichaem en vantmen noyt, mer ic geeft God op oft so is of niet.

[XIII]

Hoe Rolant die sine beclaechde, ende vander battalien daer Marcelijs ende sijn sone verslagen werden.

DOen oversach die grave Rolant die sine
 Die daer laghen in groter pine
 Som doot, som leefden si cranckeliken.
 Doen sach Rolant herde droeveliken
 Ende beclaechde sijn ghesellen seere
 Ende bevalse Gode onsen heere
 Het was recht hi hadse lief.
 In sijn herte hadde hi groot meskief
 Ende doer dat sprack hi, ick ben oeck met u
 Broeders schuldich te sterven nu
 Och wij hebben Kaerlen ghedaen groote eere
 Ende van veel landen ghemaect heere
 Maer nu verliest hi hier op desen dach
 Een schoon gheselschap, dies hi wel claghen mach.
 Ay kerstenrijck kerstenrijc ghi sijt seer ontervet
 Van goeden bescuidders ende bedervet
 Ick soude van rouwe bliven doot
 Al en hadde ick anders gheenen noot.
 Olivier sprack, in wat scaren willen wij slaen
 Want ons leven wort cortelijck ghedaen
 Wij willen vromelijck bliven in die weere
 Ende vromelijck vechten doer Gods eere
 Vlien en willen wij in gheender noot
 Maer doer Cristus gheloove bliven doot
 Den Sarasinen sullen wij ons levende vercoopen

Wij en willent ontrijden noch ontloopen.
 Daer was beyde berch ende dal
 Met dooden ridders bespreyt over al
 Ende die eerde swert, gheworden root van kersten bloede
 Daer was ghevochten met hooghen moede.
 Daer laghen ghestroyt sweerden ende schilden
 Van vromen ridders van herten milde
 Doe toondese Rolant fier
 Sinen gheselle Olivier.
 Och Olivier sprack hi met desen ghesellen
 Die hier ligghen ende quellen
 Sijn wij schuldich te bliven doot
 Het welck is recht ende reden groot
 Sij en wouden ons in gheender noot begheven
 Waerom si alle doot sijn ghebleven.
 O soete Vranckerijck sprack Rolant
 Hoe seer sidi nu geschant
 Al verwoest ende onterft
 Dat ghi onser hebt ghederft.
 Doen noepte hi sijn peert ende riep Monioye
 Den fellen Sarasinen te vernoye.
 Als een ridder vroem ende coene
 Sloech hi dat hooft af van Francheroene
 Hi sloecher wel .xx. oft meere
 Dat alle waren groote sarazijnsche heeren.

[XIV]

Een goede vermaninghe van den bisschop die hi tot Rolant ende tot alle den kerstenen dede.

DOen sprack die bisschop totten graven Rolant.
 O vrome kersten hie van sidij wel bekant
 Van dusdanighe groote slaghen
 Hier voertijts over menighe dagen

Hier om met rechte dats een ghewarich dinck
 Soe bemint u Kaerle die coninck.
 In deser gheliken soude oeck doen
 Elck goet ridder ende baroen
 Ende een yeghelijck kersten goet
 Daer God voer heeft ghestort sijn roode bloet
 Want die niet en doet alsoe
 En prijse ick niet weerdich een stroe
 Maer hi heeft recht die dit doet
 Ende hem coemt oeck daer af goet
 Sonderlinge die hem tot Gode keert
 Ende sijn wet met arbeyde vermeert
 Weder hi is cleyn oft groot van persoon
 Hi verdient daer mede dat eewighe loon.
 Ende sal hem verbliden eewichlijcke
 Metten enghelen hier boven in hemelrijcke
 Daer sal hi hooren den soeten sanck.
 Die dueren sal eewelijck sonder verganck.
 Sij bidden voer ons ten eewighen tijde
 Beyde verre ende wijde.
 Ende die man die dat van te voren weet
 Dat hem ymmers sijn doot is ghereet
 Oft ten minsten dat hi wert ghevaen
 Die moet van noots wegghen groote slagen slaen.
 Om dat die Fransoysen alsoe doen
 Heetmense vroem ende van daghen coen.
DOen vercouverde Marcelijs die coninc weder
 Ende stack Straelberrengier ter neder.
 Hi doerstack halsberch ende schilt
 Dattet niet met allen te gader en hilt
 Ende werp hem doot ter aerden neder
 Dat hi noyt op en stont daer na weder.

Noch soe sloech hi Voorne ende Ivone
 Ende den stouten Gheeraert van Rosselone.
 Rolant en was hier af niet seer verre
 Ende riep luyde op hem met moede erre.
 Leyde moet u gheschien
 Wel wreede paijen
 Och met hoe grooten onrechte
 Slaet ghi dus die edel godsknechten
 Ende oeck die lieve ghesellen mijne.
 Dat sal di worden in schijne.
 Bitterlijcken reedt hi hem doen ane
 Met eenen wreeden ghedane
 Hi sloech hem den arm metter schouderen of
 Dies moeste God hebben lof.
 Daer na sloech hi met nijde groot
 Des conincx Marcelijs sone doot.

[XV]

Hoe die Sarasinen begonden te vlien ende die meeste capiteyn vanden heyre tot Galifier des conincx neve.

DOen riepen die wreede Sarasinen te hant.
 Help Mameth wat heeft dese felle Rolant
 Ghedaen den coninck onsen heere
 Ende heeft oeck ghedoot onsen ioncheere.
 Coninck Kaerle dien hier heeft ghesant
 Moet worden gheplaecht van Tervygant
 Sij en willen ons ruymen tvelt niet
 Wat dat onser gheschiet
 Sij hebben den moet seer groot
 Sij en duchten niet die doot.
 Ons is veel beter dat wij vlien
 Eer ons van hem mach erch gheschien.
 Doen vloten die wreede paijen

Die vuyle stinckende prijén.
 Wel drie duysent datter vloé
 Die gheschoffiert waren alsoe
 Dat si niet en soudén hebben ghekeert
 Inden strijt om te sijn onteert.
 Als dit des conincx opperste heere aensiet
 Soe en doet hi anders niet
 Dan hi werpt sinen schilt ter aerden
 Ende vloot haestelijck sijnder vaerden
 Daer Galifier des conincx neve was
 Ghi moecht mi wel ghelooven das
 Die Sarasinen met hem brochten
 Littykenen groot die si wel thoonen mochten
 Seer luyde te roepen dat si daer begonnen.
 Rolant ende Olivier hebben ons verwonnen.

[XVI]

Hoe Galifier van Baligant ghesonden met .xx. duisent Morianen ende menigerley Sarasinen opten Roncevale quam, ende hoe Olivier ghequetst was. Ende hoe Rolant den horen blies om hulpe van den coninck Kaerle te ghecrighen.

DAer quam wt Ethiopien des coninckx neve
 Galifier ende bracht met hem sonder sneven
 Veel Mooryanen, want daer af was hi heere
 Wel .xxx. dusent oft meere.
 Sij waren swert als atrament
 Ende vreesseliken ruych als een rent
 Haer teeken luyde dat si riepen
 Ende met groter wreetheyt si op die kerstenen liepen.
 Doen sprack die wijse ridder Olivier.
 O vrome kerstenen van herten fier
 Eick bestae nu twee hondert man

Inden naem Gods ende sinte Iohan.

Galifier sadt op een ors seer sterck

Dat weerdich was menich merck

Hi was een groot overdadich man.

Den vromen Olivier reedt hi an

Ende stack hem laceren ten rugghe in

Dwelck was een anxtelijck beghin

Want hem die lancie ten buycke wt quam.

Als die wreede Galifier dat vernam

Sprack hi, ha kersten du biste gheraect

Met u en wort niet veel stridens ghemaect.

Dijn coninck liet di qualiken hier.

Du lieghes sprack die moedighe ridder Olivier.

Antecleer sijn sweert dat hi op hoef

Galifieren hi daer mede sloech

Ende cloofde hem al onghespaert
 Vanden hoofde tot in die middelwaert
 Het sanck neder dat sweert van stale goet
 Dattet inden sadel wederstoet.
 Doen [sprack] van Geneven Olivier.
 Felle payene leyde moet di gheschien
 Du en beroemes di nemmermeere
 Dat ghi den coninck dinen heere
 Een dachvaert scaden hebste ghedaen
 Gode lof het is anders met u vergaen.

Olivier die was seere ghewont
 Soe dat hem die doot was kondt
 Doen riep hi met luder stemmen te hant
 Sinen gheselle den stouten Rolant.
 Ay Rolant ik moet u hier ghebreken
 Sprack Olivier helpet mi wreken.
 Ay soete gheselle sprack Rolant
 Daer toe helpe mi God ende sinte Amant
 O gheselle statet di nu lacen soe
 Soe en worde ick nemmermeer van herten vroe.
 Den ghenen diet u heeft ghedaen
 Wijsten mi ic sal hem hope ic weder slaen.

Over hem en wil ick niet claghen
 Ick hebbe hem selve doot gheslaghen.
 Doen ghingen si vechten die twee ghesellen.
 Noyt man en mochte vertellen
 Sulcke moort als van hem daer was ghewrocht
 Noyt ridderen en waren soe diere vercocht.
 Sij streden met vromen ghedochten
 Soe langhe dat Olivier niet meer en mochte.

Doen sprack hi droefliken openbaer.
 Lieve gheselle Rolant coemt haer

Och wij moeten nu met rouwe druckelijc scheyden.
Daer ontvloden die tranen hem beyden
Wten ooghen seer haestelike
Ende si weenden beyde ontfermelike.
Oliviere verseerden sijn wonden
Dat bloet ran hem wten monde
Hi wert bleeck ende onghedaen
Als die ter doot woude gaen
Hi viel van flauten in onmacht al te hant.
Doen sprack die edel graye Rolant.
Wat sal ick doen God almachtich heere
Ick bevreese mi dat afsitten seere
Want ick soude te voete bliven doot
Al en hadde ick anders gheenen noot.
Sate ick van desen peerde neder
Ick en quamer niet lichtelijc op weder.
Ick wil mi haer nu diere vercoopen
Ick en wilt ontrijden noch ontloopen.
Och mijn lieve gheselle Olivier
Moeten wij nu lacen dus scheyden hier
Dat is mi ymmer den druckelijcsten dach
Dien ick oyt met ooghen aensach
Coninck Kaerle verliest heden meere
Dat hem grotelijck gaet aen sijn eere.
Vanden rouwe die daer hadde Rolant
Viel hi in onmachte te hant
Maer schier daer na hi weder bequam.
Doen sach hi daer ende vernam
Dat Olivier ten strijde was ghegaen
Die oeck vanden onmacht was op ghestaen.
Sijn ooghen die voermaels waren claer
Waren nu verdonckert dat is waer

Dwelck scade was ende iammer groot
 Van Oliviere den edelen ghenoot
 Nochtans dede hi den Sarasinen groot torment
 Daer hi ghinc al vechtende blent.

Die edel grave Rolant
 Volchde hem rasschelijc na te hant
 Ende nam Olivier sinen gheselle ware
 Onder die sarazijnsche schare
 Soe langhe tot dat hi vernam
 Dat hi bi Olivier sinen gheselle quam.
 Daer gaf hem Olivier eenen slach
 Want hi hem sekerlijcx niet en sach.
 Doen sprack die vrome grave Rolant
 Tot sinen gheselle Olivier te hant.
 O gheselle berecht doch twij
 Hebtstu aldus gheslaghen mij
 Ick ben doch dijn gheselle Rolant.
 Olivier die antwoerde hier op te hant.
 Och lacen gheselle ick en sie u niet
 Och mi is leet dattet is gheschiet
 Verghevet mi doch doer Gods eere
 Want het berout mi van herten seere.
 Doen sprack Rolant tot Olivier
 Ick vergheeft u eewelijck voer Gode hier.

[XVII]

Hoe Rolant den horen blies met so groter cracht dattet coninc kaerle hoorde, ende hoet hem Guwelloen ontgaf tot drie reysen toe, seggende dattet Rolant van overmoet dede.

ROLant aensiende Oliviers crancheyt sette haestelijc den horen aen sinen mont ende blies met sulcke cracht datment doer Gods verhengnisse .xv. mijlen verre hoorde ende

alle coninc Kaerls heyr dore dat ontrent .vij. milen van daer lach. Daer om woude hem coninc Kaerle terstont bereyden om Rolant ende sijn gheselschap te ontsetten. Mer Guweloen ontriet hem so lange als hi conde tot dat Rolant derdewerf blies seggende dat hijt al van ghenuechte ende overmoet dede ende dat hi gheen noot en hadde van eenige vianden hem bevechten mochten. Mer doen Rolant derdewerf blies sprac die keyser Kaerle. Nu hoore ic wel dat wij hier te lange ghebeyt hebben, want Rolants adem en mocht niet langer dueren also mi den clanck van sinen horen doet verstaen. Daer om yegelijc make hem bereet sonder langer vertoeven, dies die hertoge van Bayvier ende Tulpijn die aertsbisscop van Riemen met meer ander goede heeren blide waren. Mer Guwelloen bedroefde hem.

[XVIII]

Hoe Guwelloen sijn verraetscap maecte met sijn dochter Erena ende met sijn maghen.

ALs Guwelloen sach dat hi Kaerle den keyser niet langer achterhouden en mochte, sorgende dat sijn verraetscap wt comen soude, so sprac hi aldus in die tegenwoerdicheit van alle die edele, ende sonderlinge totten hertoghe van Bayvier ende den bisscop Tulpijn. Ghi heeren alle gader en denct niet dat ic minen swager den keyser begheere te achterhouden om eenigerhande sonderlinge saken dan om onser alder profijt, ghi weet wel ic soude so vele verliesen aen Rolants ende der vangaerden verlies als sommige van u luden. Meynt ghi waert dat ic Rolants proosheynt niet en kende als dat hi onser hulpen niet en behoeft, dat ic den keyser minen swager raden soude te vertoeven. En heb ick niet selve mijn twee sonen Hugo ende Henrick ghesonden met Rolant om haer lijf te avonturen, meyndij dat ic die specie mijns bloets gaerne verliesen soude. En heb ick hier

niet ontboden mijn dochtere Erena die machtige keiserinne van Griecken om op die Gods vianden te vechten ende om minen swager te helpen wt den last daer hij nu in is. En hebbe ic selve niet voer ons allen ter liefden van minen swager ende ter begerten van u ghi hertoghe van Bayvier ende Tulpijn bisscop van Riemen, ende bijzonder om Rolants wille ghetrocken doer menighe vreesselike passagie tot die wreede coningen Marcelijs ende Baligant in heydenisse, daer ic henluden in die presencie van menigen wreeden Sarazijn die ontsegginghe dede, dwelc niemant van u allen doen en woude. Dunct u ghi heeren dat ic niet so vele verliesen en soude waert dat anders dan wel ginge als sommige van u lieden hier tegenwoerdich staende. En denct niet dat ic vervaert ben voer die Sarasinen, daer om lieve swager maect u bereet ick wil mi oeck haesten met minen gheslachte der Lozanen. Ghi bisschop Tulpijn van Riemen ende ghi hertoge van Bayvier blijft bi Kaerle minen swager met uwer armeyen, ic wil oec mine mannen van wapenen bi een vergaderen die machtich sijn, ende oec dat volc mijnder dochter die keyserinne van Griecken die mijnen swager oeck te baten is ghecomen met meer dan .xx. duysent Griecken. En denct niet dat ic vervaert ben oft dat ic eenige sorghe hebbe voer die heydenen oft dat ic in eeniger manieren achter bliven wil. Die edel hertoge van Bayvier ende die bisscop Tulpijn antwoerden hier op tot Guwelloene aldus. Sidij dan so ghetrouwe om Rolant of den keyser te helpen oft in baten te trecken so haest u gheringe ende maect corts ghereescap ende volcht ons ter stont want wij duchten dat wi te lange ghebeit hebben.

Als Guwelloen ende dese voerseyde heeren dese [woorden] ghesproken hadden so gheboot Kaerle die keyser alle sinen volcke dat si haer sonder vertreck bereet maken souden

want hi woude haestelijc na den Roncevale om Rolant ende den anderen ghenoten in baten te sijn. Guwelloen quam tot sijn dochter Erena ende hielt raet mit haer hoe si Kaerle den keyser met sijn hulpers souden mogen verderven. Hi sprac, het is nu voort aen tijt want mijn swager die keyser beghint te vertrecken nae den Roncevale met alle sijnder macht, hi heeft in sijn ghespan wel .lx. dusedt mannen metten hertoge van Bayvier ende den bisscop Tulpijn ende noch meer ander heeren. Het is minen raet dat wij ende alle onse opperste capiteynen onder onse wapenrocken heymelic dragen die wapen van Affriken ende oec die sarazijnsce banieren, ende als Kaerle met sijn volck voer op de Sarasinen vechten sal dat wij dan van achter onse wapenrocken verwandelen ende die affrijcsche banieren op heffen [ende] roepende Affrijcken sullen slaen inden steert van Karels heyr. So sullen wij lichtelijc tot onser meyningen comen, te weten, ghi sult Baligant des conincx Marcelijs broeder tot eenen man hebben ende ic sal henluiden Spaengien aldus over leveren ende kerstenrijc van hem te leene houden, ende ghi sult keyserinne van Griecken ende vrouwe van Affrijcken met noch veel ander landen sijn, dit dunct mi den besten raet. Die wreede keyserinne Erena antwoerde dat si des te vreden was. Doe beval die keyserinne haren oppersten capiteynen te doene als boven verclaert is, dwelc si gaerne deden, ende Guwelloen beval sinen magen desghelijc te doen, dwelc altemael volbracht wert. Die ghemeyn soudenieren dit siende hoe dat alle de meeste capiteynen haer divisien verwandelden met die sarazijnsche wapenen ende dat si die kersten banieren onder die voet traden so waren sij hier af seer tonvreden, hoe wel dat si nochtans daer niet tegen seggen en dorsten, maer si quamen heymelijc in Kaerls heyr ende claechedent Tulpijn ende Naaman den

hertoghe van Beyeren hoe alle Guwelloens meeste capiteynen onder haer kersten wapenrocken hadden de leverey oft teeken van Affriken, ende de sommige die kersten banieren onder de voet werpen ende hielden die sarazynsce banieren in haer handen. Als deze twee heeren dese valsche verraderie vernamen soe ordineerden si in haren raet dat si als Guwelloen weder bijden keyser comen soude ende sijn ordinancie wel soude meynen ghemaect te hebben so souden si wt Kaerls heyr slaen met .v. dusedt mannen ende omrijden Guwelloen eer hi dan weder nae sijn volc soude connen gecomen ende vangen hem so subtilick sonder grote beroerte te maken. Ende Kaerle die keyser en wist daer selve niet af van al datter ghesloten was. Guwelloen dan om sijn opset te volbrengen quam met luttel geselschaps van sijn dochter naden keyser ghereden vermanende hem dat hi hem niet te seer haesten en soude ende seyde. Mijn dochter Erena die griecxsche keyserinne bereyt haer wel met .xx. duysent vrome Griecken om met u op de Sarasinen te trecken die hier int lant ter liefden van mi gecomen is so ghi wel weet. Kaerle beval dat hi hem haesten soude want hi niet langher beyden en woude. Als Guwelloen van den keyser gesceyden was ende reedt na sijn dochter om sijn valsch opset als voerseyt is te volbrengen so wert hi omreden vanden voerseyden hertoghe ende den bisscop. Hij wert ghevangen ende si verweten hem dat hi ende sijn dochter verloochent waren ende hoe hij die vangaerde verraden hadde. Daer wert sijn valsch treysoen ontdeckt ende hi wert beschaemt voer alle die heren. Ten lesten na veel arguacien die daer ghevielen soe wert hi vast ghebonden in een tente gheset met goeder hoeden want hijt niet verantwoerden en conde. Als Erena die keyserinne vernam dat haer vader ghevangen was ende dat alle haren valschen opset te nieute was so vloot si met

haren meesten capiteynen de welcke alle verraders waren op een sterc casteel meynende hen te salveren wt des keyzers handen. Mer Kaerle beval eenen ridder ghenaemt Foucke dat hijt sterckelic beleggen soude met.v. dusent ghewapende mannen dwelc so geschiede, ende beval hem yan daer niet te sceyden voer dat hi weder quame vander reysen die hi op handen hadde. Ende alle de ghemeyn soudeniens quamen in Kaerls heyr daer si minnelijc ontfangen ende versolt werden. Dewile dat dit dus geschiede so quam die goede hertoge van Monbaes wt Griecken ende bracht met hem die .ij. ionghe kinderen vander keyserinnen Erena, die beyde blind waren, want haer oghen waren haer wt ghesteken ende dat hadde si doen doen van twee verraders daer die hertoge van Monbaes ten aengange quam. Hij sloech die verraders seer, ende daer om moeste hi wten lande vlien, dus was hi in Vrancrijc gecomen om Kaerlen dit te clagen als hier na volgen sal. Mer wij willen eerst seggen hoe hem Kaerle van Guwelloen beclaechde treckende voorts na den Roncevale.

Hier na sprac Kaerle die prince onblijc.
 Nu help God ende die maghet Marie
 Bi Guwelloen is [mi] vernoy ghecomen
 Dat hebbe ick nu wel vernomen
 Dwelck hem ende God wil sal worden suere.
 Want na dat ons oerkont [die] scriftuere
 Soe waren sijn voeders fel
 Dwelck ick nu gheproeft hebbe herde wel.
 Sij versloeghen den keyser Iuliane
 Dwelck iammer was om te aensiene.
 Int capitolie dat sijt daden
 Daer si hem valschelijc hadden verraden.
 Och mi ysser nu oeck af ghecomen toren.

Ick hebber lacen Rolande bi verloren
 Den goeden bisschop ende den ridder Olivier
 Ende menighen prince van herten fier.
 Ay God moet ick dan dus verliesen Rolant
 Soe schadet mi eenen swaren pant
 Want ick ben daer bi ghecranct soe seere
 Ick en verwints lacen nemmermeere
 Dat weet ick wel ghewarichlijcke.
 Och wie soude mi beschermen Vranckerijcke.
 Het is mi duchte ick soe ghecome
 Die croone wort mi noch af ghenomen.
 Hi weende iammerlijck om die vaert
 Ende track sinen grauwen baert
 Die ander heeren begonsten oeck te kermen.
 Laet ons rasschelijc spraken si ocharmen
 Ende wreken vromelijc met onsen handen
 Onse leedt op die Gods vianden.
 Mer lacen eer si daer ghecome mochten
 Hadde Rolant den strijt doervochten
 Soe dat Marcelijs die wreede coninck
 Doot was dat is een ghewarich dinck.
 Rolant en hadde doen des seker sijt
 Maer vijf mannen in sijn berijt
 Nochtans waren si alsoe ghedaen
 Datse gheen duysent en mochten wederstaen.

[XIX]

Hoe Olivier sijn eynde dede, ende hoe Rolant den Havelosen Gautier vant, ende hoe hi Fransoys Boudewijn ende sinen schiltknecht om water sant.

AY soe God almoghende heere
 Sprack Olivier ick en mach niet meere.
 Vergheeft mi mijn misdaet

Ende weest mijnder armer sielen raet.
 Ende gheeft mi na dit leven hemelrijcke
 Ick heb u doch altoos ghedient trouwelike.
 Doe ghebenedide hi sinen heere
 Ende dancte hem van alle der eere
 Die hi van hem ye ghewan
 Ende sonderlinghe Rolande voer alle man.
 Doen hi dese deerlike tale dus hadde gheseyt
 Viel hi ter aerden doot dwelck was iammerhey.

ALs Rolant dus van sinen geselle Olivier sceyden moeste waer af hi seer tonvreden was makende groot misbaer, so dachte hi ten lesten hoe hi hem soude connen wreken op die felle Sarasinen. Sittende op zijn sterc peert Volentijf reedt hi na haer scaren met groter verstoortheyt. Ende als hi den Sarasinen ghenaken soude so quam die ridder die havelose Gautier vliende hem deerlic clagende hoe hi van noots wegen vlien moeste want hem alle zijn wapen doerhouwen was ende zijn bloet was hem seer ontlopen. Rolant hem niet kennende vraechde hem wie hi was. Gautier ontdeckte hem sinen naem. Als hem Rolant kende sprac hi tot hem. O ridder vol vromicheden die nye en vloot moet ghi nu oeck vlien, och ick heb u soe dicwils ghesien in menigen storme ende strijt daer ghi niet vlien en wout hoe groten dangier dat u toecomen mocht. O ridder vol couragien waer zijn alle u ghesellen bleven, och waer is u oom die alder stercste ridder Ogier van Denemercken. Gautier antwoerde hem dat si alle gader verslaghen waren. Als Rolant dese woerden hoorde so sprack hi aldus. Nu bekenne ick wel dat ons Guwelloen verraden heeft want die keyser Kaerle beydt veel te langhe daer ick hem doch driewerven die wete met minen horen ghedaen hebbe ende noch eens wil

ick mi pogen te blasen hoe suer dattet mi worden mach. Hi sette den horen aenden mont blasende met sulcke cracht dat hem die hersenen ontliepen. Rolant voelende hem dus cranckelic gestelt want hi wel wist dat hi corts sterven soude riep seer lude ende seyde. O Kaerle here twi beydi dus lange, mer lacen ten is u scult niet. O Guwelloen Guwelloen hoe suldijt voer God verantwoerden dat ghi ghedaen hebt. Diederick zijn sciltknecht horende hem dus clagen liep haestelijc so heymelic als hi conde om den anxt der Sarasinen daer hi den coninc meynde te vinden. Ende als hi voer hem quam dede hi zijn clachte hoe dat al die vangaerde verslagen was.

Die wile dat Diederick dus van Rolande gescheyden was so was die goede bisscop Tulpijn onledich inder missen. Inden dienst staende hoorde hi inder lucht groot geschal vanden helschen vianden die grote blischap maecten. Die bisschop beswoerse dat si hem seggen moesten waer om si sulc gherucht maecten. Die duvelen seyden om dattet opten Roncevale al verslagen is. Dat met Marcelijs gecomen was daer hebben wi die sielen af gehaelt. Ende oec verbliden wi ons van die grote scade die kerstenrijc nu gehadt heeft opten Roncevale, wanttet oec verslagen is dat met Rolant daer gesonden was. Als die bisscop op dese antwoerde van den duvelen verhoort hadde liet hise vervlieggen ende vertelde den keyser tgene dat hi gehoord hadde. Als Kaerle dit hoorde vanden bisscop ende oec die ander tijdinge van Rolants sciltknecht so maecte hi grote droefheyte treckende sinen grisen baert ende wringende zijn handen. Die hertoghe van Bayvier dit aensiende sprac tot hem. O heere wildi Rolant noch levende vinden so laet ons haesten bi hem te trecken daer wi tgheluyt van sinen horen gehoord hebben, ende doet alle die trompetten claroenen hoernen ende alle

tgeluyt blasen dat hier int heyr is, op dattet Rolant horen ende hem verbliden mach ende die Sarasinen onse coemste vernemen, dwelc so geschiede. Als Rolant alle dit geluyt hoorde so dacht hi wel dat hem de keyser bi quam waer af hi hem verblide, mer de Sarasinen waren dies te meer vervaert denckende hoe si Rolant die noch sijn derden was ter doot bringen mochten. Daer quamen .v^c. vanden cloecsten die si hadden op hem gheronnen. Rolant dit siende sat op sijn peert ende reedtse manlick tegen soe hi ghewone was, mer lacen die goede bisscop wert in dien fellen ooploop doerreden daer hi te voete vechtende was dies hem Rolant seere bedroefde, ende Boudewijns peert wert onder hem doot ghesteken. Rolant dit siende dede hem ontset want anders hadde hi doot ghebleven. Die havelose Gautier ontquam met groter fortune maer hi was seer gequetst, want Rolant doerbrac die sarazijnsce scaren met groter couragien, ende Gautier die hem vromelijc volchde vant hemselven met Rolant doer die scaren eer hijt wiste, mer hi was so seer ghequetst dat hi van noots wegen na des keyzers heyr moeste gaen dat noch verre van daer was. Rolant dede so veel vromicheden dat die Sarasinen de plaetse ruymen moesten ende vermalediden de ure dat si daer quamen. Als Rolant hem dus seer vermoeyt had vraechde hi den vromen Fransoys Boudewijn oft hi van Diederic sinen sciltknecht niet en wist. Boudewijn antwoerde dat hi hem in die voerleden battalie niet ghesien en hadde. Doe gaf hem Rolant sinen helm dat hi hem daer in clare fonteyne halen soude want Boudewijns helm was al doerhouwen. Mer lacen si arbeyden te vergeefs want de Sarasinen benamen hem den wech als hi metter fonteynen weder na Rolande keeren soude, dies hi seer droeve was ende quam na des keyzers heyr met groter droefheyte dagende sijn crancke avonture.

[XX]

Hoe Rolant Gode badt dat hi hem een fonteyne verleenen wilde, dwelck hem also gheschiede.

ALs Rolant hemselven dus vermoeyt had ende hi van den ridder Boudewijn niet en vernam so badt hi Gode mit groter devocie wt ynnicheit sijnder herten betrouwende in de goedertierenheit Gods als dat hi hem eenige vochticheit verleenen wilde om sijn wtgedroochde herte mede te laven. Als hi zijn gebet dus voleynt hadde so sach hi bi hem een schoon fonteyn springende wt eenen marmorsteen daer noyt te voren gheen en was. Als Rolant dit schoon mirakel sach dancte hi God van sijnre gracien, ende si loopt noch ter tijt opten Roncevale. Als hem Rolant metter fonteynen dus gelaeft hadde so voelde hi wel dat sijn leven corts eynden soude, doe nam hij met groter flauten den horen aenden mont ende blies met sulcke cracht dat hem die hersenen ontliepen ende viel in onmacht tusscen vier marmorsteenen. Dit siende een Sarazijn wel meynende dat hi doot geweest hadde so quam hi haestelijc derwaert ghelopen om Rolants sweert ende den horen te nemen. Maer eer hi sijn opset conde volbringen so bequam Rolant vander onmacht ende sach dat die Sarazijn sijn wapen wech wilde dragen. Doe stont hi op ende nam den horen in zijn hant ende sloech den Sarazijn op sijn hoofd dat hi doot ter aerden viel ende dat sinen horen scoerde vanden groten slach. Daer na nam hi sijn sweert ende sloech dat op eenen marmorsteen om datter geen kerstenen mede verslagen en souden worden vanden ongeloofigen. Vier reysen sloech hijt opten steen ende cliefde den steen, mer hi en conde dat sweert niet ghebreken hoe veel arbeyts dat hi daer toe dede so fijn wast van stale.

[XXI]**Hoe Rolant sijn eynde dede.**

ROlant lacen die crancte seere
 Ende hi riep aen Gode onsen heere.
 Deen hant hi ten hemel waert droech
 Met die ander voer sijn borste hi sloech.
 Doen leyde hi onder hem verstaet mi wael
 Den horen ende sijn sweert Duerendael
 Dattet herte hem bina doen brack
 Ende hi noyt daer na veel meer en sprack.
 Te Spaengien waert keerde hi hem weder
 Ende viel ruggelinghe ter neder.
 Datmen niet segghen en mochte
 Rolant en hadde den strijt volvochten.
 Rolant lacen deerliken alsoe lach
 Dat hi en hoorde noch en sach
 Nochtans hadde hi in sijn ghedachte
 Den heere die hem ghewrachte
 Die heere is van hemelrijcke
 Badt hi met herten ootmoedelijcke
 Met seer grooter volstandichede
 Met knyen ghebogen met ghevouwen handen mede.
 Aldus bleef die vrome ridder doot
 Dwelck was scade ende iammer groot
 Ende als Rolant dus dede sijn eynde
 God sinen engel om die siele seynde.

[XXII]**Een cort lof van Rolant ende Olivier.**

WEI droeflijc is te beweenen die doot
 Van Olivier ende Rolant den grave eerbaer
 Die nu leven in vruechden groot
 Met Gode verciert in die hemelsche schaar.
 Van edelen seden waren si so claer

Dat haer niemant en scheen ghelijck te sijn
 Gods tempel si oeffenden devoet dats waer
 Den wonden des lants waren si een medicijn
 Een hope des lants waren si certeyn
 Beschermers voer weduwen ende weesen
 Den armen den gasten een milde fonteyn
 Van wt der gracies Gods gheresen
 Van allen ridderscappen waren si tgreyn
 Hi ende Olivier Gods wet vermeerende
 Dies si met vruechden in des hemels pleyn
 Bi Gode eewelijck sijn triumpherende.

[XXIII]

Hoe die keyser Kaerle opten Roncevale quam daer hij zijn volc verslagen vant, ende vander clagen die hi over Rolant Olivier ende die ander dede. Ende hoe die sonne bleef staen, ende hoe hi de heydenen versloech wrekende Rolant sinen neve.

ALs Boudewijn so voerseyt is in Karels heir quam seggende hoe hi Rolant in sijn wterste ghelaten had ende alle sijn gesellen doot waren so was int heyr groot misbaer ende al tvolc trac naden Roncevale. Daer vant yegelic sinen vriend, ende eerst vant Kaerle sinen neve Rolant doot liggen bi een fonteyn metten armen cruyswijs op zijn borst. Doen viel Kaerle op hem ende began droeflijc te suchten ende te screyen slaende sijn handen seggende met luder stemmen. O rechter arm mijns lichaems, eere van Vrancrijc, sweert der rechtverdicheyt, lancie onbuygelijc, pancier onbrekelic, helm der salicheit, bi Iudas Machabeus te geliken ende bi den stercken Sampson Saul ende Ionathas in fortunen gelijc. O ridder alder cloecste in stride alder geleertst, bescermer der kerstenen, muer der clercken, stock der weesen, spise der weduwen, versadinge der arme ende

rijcke verlichtinge der kercken. O tonge niet dan waerheit wetende o edel grave, der Fransoysen leytsman, der kerstenen kampioen, o ridderlic greyn o lacen waer om heb ic u in dit lant brocht, hoe sie ick u nu doot, och waer om en sterve ic niet met u. O Rolant ghi triumphheert met die engelsche scaren hier boven inden hemel, ghi verhoghet metten choren der martelaren ende ghi verblijt u met alle heyiligen, nochtans staet mi altijd over u te weenen als David weende over Saul Ionathas ende Absolon. O Rolant ghi wort van dit leven genomen inder outheit van .xxxviii. iaren ende laet ons hier in dese droeve werlt. Om dat ghi ons dus ghewont wort af genomen versucht die werelt, ende den hemel verblijt hem. Met dusdanighe woerden beclaechede coninc Kaerle sinen neve Rolant ende hi sloech ter stont sijn tenten ter selver plaetsen daer Rolants dode lichaem lach, ende hi dede dat balsemen mit myrre ende aloe, ende men dede schone exequien over hem met schonen lichte ende viere inden bosch ontstekende.

Sij vonden daer oeck den goeden ridder Olivier grave van Geneven doot ligghen opter aerden cruyswijs wt gherect met vier staken in die aerde gheslagen ende mit scerpe messen ghevilt vanden hals totten naghelen van sijn handen ende voeten ende doersteken met lancien ende gheslagen met stocken. Doe was daer groot misbaer ende ghescrey van drucke ende groot hantghewringhe. Daer vant die vader den sone, die sone den vader, die broeder den broeder verslagen, yegelijc beclaechede sinen vrient.

Doe swoer die keyser bi God almachtich dat hi na die heydenen loopende soude sonder ophouden tot dat hijse vonde. Die coninc siende dat hem den dach ontbreken soude so badt hi God dat hi den dach verlengen woude om sijn vianden te vervolgen, dwelc also geschiede. Die sonne bleef

staende drie dagen lanc ende hi vant die heydenen bi een water gheheeten Ebra bi die stadt van Saragossen liggen etende. Hi versloger daer menich dusent met Baligant die met veel volcx daer ghecomen was na Spaengien, want hi hadde verhoort hoe alle die vangaerde met Rolant verslagen was ende dat Marcelijs zijn broeder voort getrocken was om coninc Kaerle te bevechten. Aldus was hi haestelijc over ghecomen niet wetende dat hem Kaerle so bi was. Doen vermalediden die Sarasinen die ure dat si daer gecomen waren want si daer alle verslagen werden die den Fransoysen te gemoet quamen. Daer bevochten die Sarasinen de grote moort die Marcelijs op die vangaerde ghedaen hadde. Och wie soude connen bescriuen die grote manslachte die Karel die keyser selve dede in persone wrekende Rolant sinen neve. Den water wert sinen loop benomen doer die grote menichte der doder lichamen diet verslinden moeste, daer en was niemant ghespaert, daer en help den Sarasinen haer menichte niet. Si werden alle ghedoot sonder wederstoot die mit Baligant over ghecomen waren, hi was selve seer ghequetst mer hij ontquam met groter avonturen in een scepken ende noch .v. oft .vi.; anders wert daer al ghedoot, dat met hem over ghecomen was.

Als die mogende coninc Kaerle sach dat si alle verslagen waren ende hi geen Sarasinen meer en vant so track hi na den Roncevale. Als hi daer quam so dancte hi Gode vander gracen die hi doer hem hadde ghedaen. Daer dede hi sijn clachte weder om op een nieu over Rolant, ende daer na over Olivier dien hi dede eerliken voeren te Geneven ghebalsemt soe dat behoorde, ende noch meer ander die machtich waren dede hi voeren elcken in sijn lant ende eerlijc begraven.

Dat lichaem van Rolant dede hij bedect seer costelijc voeren totter stadt Blaye, daert seer eerlic begraven wert

in sinte Romanus kercke die hi daer te voren selve ghesticht hadde ende canoniken regulieren daer in ghestelt hadde, ende Rolants sweert dede hi boven sijn hoofd hangen ende sinen horen van yvore aen sijn voeten ter eeren Christi ende sijns eerbaren ridderscaps, mer den horen wert namaels te onrechte gheset in sinte Severinus kercke. Item te Gelijn werden begraven Gandelbodus coninc van Vrieslant, Astragnus coninck van Britanien, Garinus hertoge van Lothrijck. Item te Bourdeus werden begraven Galifier coninc van Bourdeus, Eugelerius hertoge van Aquitanien, Lambrecht prince van Berry, Galerius, Gelinus ende meer ander princen ende ridders meer dan vijf duisent. Tot Alre werden begraven Estulus de grave van Langres, Salomon hertoge van Bourgondien met veel ander princen ende ridders meer dan .x. dusement, ende die prefect Constantijn wert te Rome begraven met veel ander Romeynen ende Poelsche, voer welcker sielen coninc Kaerle gaf den armen .xij. duisent oncen silvers ende .xij. dusement talenten gouts ende veel cleederen ende ander aelmoessen. Item ter liefden van Rolant gaf hi sinte Romaens kercke te Blaye tot eewigen dagen alle dlant dat omtrent die selve stadt leyt .vi. milen verre ende alle die stadt met haer toebehoorten ende die zee daer onder ghelegen, ende des beval hi den canoniken vander selver kercken datse gheenen mensch ter werelt eenigen dienst daer voer en deden voort aen, mer datse alleen voer de salicheit sijns neven ende der voersejde heren ende haer gesellen opten dach haerder doot .xxx. arme menschen cleeden ende spise gheven soudent, ende datse niet alleen en baden voer de voersejde heren en mer oeck voer al de ghene die in Spaengien om de minne Gods gestorven waren oft noch sterven soudent tegen die ongeloovighe, ende si soudent alle .xxx. missen .xxx. souters ende .xxx. vigilien doen ten eewigen dagen dwelc si so beloefden.

[XXIV]**Hoe Guwelloen met alle sijn neven ghehangen wert, ende sijn dochtere Erena met vier peerden van een geschoert wert. Ende vanden eynde der hystorien.**

ALs Kaerle dus alle sijn dingen beschickt hadde so wert hem Guwelloen voort gebracht voer al dat volc. Daer wert hem sijn valsche verraderscap op ghetegen hoe hi die vangaerde verraden hadde ende hoe hi vernoyeert was met goeden bescheyde. Guwelloen die hier nyet tegen gheseggen en conde wert verwesen dat hi ghehangen soude worden met alle sijn adherenten, dwelc so geschiede. Hij wert ghehangen met .xiiij. van sijn ghesellen. Ende sijn dochter Erena die vanden slote gecomen was meynde haer te ontsuldigen, mer de hertoge van Monbaes thonende haer twee kinderen die sy hadde doen blinden, ende seggende hoe si haren man vermoort hadde om dat hi na haer quaetheit niet wercken en woude. Als die keyser dit met goeden besceyde hadde verstaen so wert si levende met vier peerden van een geschoert ende alle haer hulpers ghehangen.

Kaerle vanden groten verliese sijnre ghenoten creech een siecte van ongenuechten, ende track tot Aken, daer sterf hi als hi gheregneert hadde .lxvi. iaer in Vranckrijck in Brabant ende in Lothrijck, ende .xiiij. iaer keyser gheweest hadde. Hi sterf int iaer ons Heeren. viij^c. ende .xiiij. die vijfste kalende Februarij, ende is begraven in die ronde kercke onser vrouwen tot Aken die hi selve ghesticht hadde daer hi hoochlijc verheven is.

Gheprent in die vermaerde coopstadt van Antwerpen buyten die camer poorte Inden gulden eenhoren bi mij Willem vorsterman.

Bijlagen.

I. De verschillende uitgaven van het volksboek.

1. Bibliographie.

A. Antwerpen, Willem Vorsterman, z.j. (begin der 16de eeuw).

Den droefliken strijt || die opten berch van Ronceuale in Hispanien || gheschiede daer Rolant en Oliuier metter || fluer van Kerstenrijt verslagen waren. || [*Houtsnede: Keizer Karel zittende op een troon, omgeven door paladijnen en afscheid nemende van Roland; op den achtergrond gewapende ridders en oosterlingen.*]

De woorden **Den droefliken strijt** in hout gesneden en evenals **Ronceuale en Rolant ende Oliuier** rood gedrukt. [N.B. De **g** van **verslagen** is in de reproductie gebroken, doch in het origineel gaaf.]

In-4°, 40 bladen, ongepagineerd, sign. **a iij - h iij[hiv]**. Op bijna alle blzz. 32 regels. Goth. letter. Geen custoden. F^o[a j]r^o titelblad, [a j]v^o ¶ **Hier beghint die waerachtighe historie vanden || enz. en Prologhe. [h iv]v^o ¶ Hoe Guwelloen met alle sijn neuen ghehangen ||; onderaan: ¶ Gheprent in die v□maerde coopstadt van Antwer- || pen buyten die camer poorte Inden gulden een- horen || bi mij Willem vorsterman. [Geen drukkersmerk.]**

Drie verschillende houtsneden. 1. *Keizer Karel op een troon*

op f°[a j]r° en [a vj]r°. 2. *Gevecht* op f°[b iv]v°, [c v]r°, [e ij]r° en [f ij]v°. 3. *Gevecht* op f°[f iv]v°. De houtsnede van het titelblad is ook gebruikt in de onder B beschreven uitgave en komt eveneens in andere door Jan van Ghelen gedrukte boeken voor. De beide andere houtsneden zijn wellicht niet voor *Den droefliken strijt van Roncevale* gesneden.

Deze druk werd tot dusverre nergens vermeld. Een exemplaar berust in de Kon. Universiteits-Bibliotheek te München.

B. Antwerpen, Jan van Ghelen, 1576.

¶ Hier beghint den droef- ¶ lijcken strijt opten Berch vanden Ronceuale in ¶ Spaengien gheschiet daer Roelant ende Oliuier metten ¶ fleur van kerstenrijck verslaghen waren. ¶ [Houtsnede als bij A.] ¶ Gheprint Thantwerpen/ op die Lombaerde Veste/ in- ¶ den witten Hasewint/ by my Jan van Ghelen.

De beide eerste regels van den titel in hout gesneden en rood gedrukt. Evenzoo **Gheprint Thantwerpen** in rood.

In-4°, 36 bladen, ongepagineerd, gesigneerd **A-F**. Op alle blzz. 34 regels behalve op de laatste tien, die er 35 tellen. Goth. letter. Op de laatste bladzijde het drukkersmerk van Jan van Ghelen en hetzelfde adres als boven, met het jaartal: **Anno ¶ M.D.L.XXVI. ¶**

Voorts de approbatie: **¶ Dit boecxken is geuiseert by meester Adam Swingedau Officiael van Brugghe. Ende is toegelaten bi consente vanden houe den .xx. Novembris. Int iaer .lii. Gheteekent by den Secretarius de Langhe.**

Geen houtsneden behalve die op den titel.

Een exemplaar bevindt zich in de bibliotheek van den Hertog van Arenberg te Brussel. Het heeft vroeger behoord aan C.P. Serrure te Gent, die de verzen uit het volksboek heeft uitgegeven in *Vaderlandsch Museum II* (1858), 61-95.

De beschrijving dank ik aan Dr. W.L. de Vreese te Gent.

Er zijn geen exemplaren van andere dan deze beide drukken bekend. Toch is het zeker dat er meer uitgaven hebben bestaan.

De druk van Vorsterman is nog niet van eene kerkelijke approbatie voorzien; die welke voorkomt in den druk van Jan van Ghelen dagteekent van 20 November 1552. Wij mogen dus aannemen dat er ook eene uitgave van het jaar 1552 is geweest.

De druk van 1576 is natuurlijk gevolgd naar dien van 1552 of een herdruk daarvan, maar voor deze uitgaven kan niet als voorbeeld hebben gediend de druk van Vorsterman. Dit wordt onder meer hierdoor bewezen dat de editie van 1576 een versregel bevat die bij Vorsterman ontbreekt, doch die in dat voorbeeld moet hebben gestaan (vergelijk onzen herdruk bl. 44, reg. 22 met Vad. Museum II, 81, vs. 776). Derhalve moet er eene uitgave bestaan hebben die ouder is dan de druk van Vorsterman en waarop zoowel deze als de voorloopers van de uitgave van Van Ghelen teruggaan.

2. De onderlinge verhouding van de verschillende drukken.

De inhoud der beide bekende drukken is dezelfde. Bij het verleenen der kerkelijke approbatie in 1552 is het blijkbaar onnoodig gebleken wijzigingen aan te brengen. Het volksboek heeft dan ook nooit tot de verboden boeken behoord.

De verschillen die er tusschen beide drukken bestaan betreffen dus alleen de spelling en een aantal afwijkingen die het gevolg zijn van de slordigheid of de willekeur der zettters.

De verschillen in schrijfwijze leveren niets merkwaardigs

op. Alleen moge worden opgemerkt dat in den druk van Jan van Ghelen steeds geschreven wordt *Roelant* (-d, -dt).

Ook de overige afwijkingen zijn meestal onbelangrijk. In beide drukken vindt men uitlatingen van woorden of letters en andere kleine onnauwkeurigheden, zoodat nu eens A, dan weer B eene betere lezing vertoont. Dikwijls zijn andere woordvormen, zelden andere woorden gebezigd. Zoo heeft b.v. A (geciteerd volgens onzen herdruk) 45, 6 *loonen* en B (geciteerd volgens de nummering der verzen in Vad. Museum) 792 *dancken*. Alleen waar dat strikt noodig was is in dezen herdruk de tekst van A naar B verbeterd (zie hierachter bl. 90). Immers dikwijls is het twijfelachtig of eene lezing bedorven is; b.v. A 67, 29 *Ay soe God*, B 1205 *Ay soete God*.

Meermalen zijn woorden omgezet (b.v. A 26, 5 *Die oyt beter peert ghesach*, B 318 *die beter pa[e]rt ye ghesach*); soms ontstaat daardoor eene bedorvene lezing (b.v. B 476 *hi daer* en B 1077 *dat hief hy op*; verg. A 31, 9 en A 58, 14). Zoo ook zijn in B de regels 180 en 181 verkeerdelijk omgezet (verg. A 17, 27 vlg.).

Vermelding verdient dat de versregel A 68, 9 in B (1215 vlg.) vervormd is tot twee rijmende regels, doordat het laatste woord veranderd werd in *jammer groot*.

Enkele malen is het slot van een regel uitgevallen. Zoo waarschijnlijk in A 59, 5, aangezien in B 1083 op *Olivier* nog volgt *met dien*. Daarentegen ontbreken in B 684 en in B 991 de drie laatste woorden, die in A 37, 26 en A 55, 14 niet gemist worden.

Ook geheele regels zijn weggevallen. Op bl. 83 werd reeds vermeld dat het vers B 776 in A ontbreekt. Veel grooter is echter het aantal der lacunes in B die uit A aangevuld kunnen worden; t.w. A 25, 7 (na B 288), A 27, 15 (na B 355), A 44, 8 (na B 762) en A 68, 1 (na B 1207). Tweemaal ook ontbreekt

een regel aan den tekst die noch in A, noch in B wordt gevonden. Hier zal de lacune dus reeds bestaan hebben in den ouderen druk waarop beide teruggaan. De beide gapingen zijn te vinden bij A 28, 11 (B 382) en A 45, 15 (B 801). De met de eerste plaats overeenkomende verzen van het Rolandslied (ed. Kalff, vs. 243 vlg.) luiden:

Een wort en sprac hi nemmee
Ende brac den hals ontwee.

Het volksboek zal dus gelezen hebben: Ende sinen hals ontwee brack, of iets dergelijks. Met de tweede plaats vergelijk men het Rolandslied vs. 307 vlg.

Allerlei verkeerde lezingen hebben A en B gemeen en ook deze behooren dus reeds vanouds tot de redactie van het volksboek. Enkele voorbeelden uit vele mogen volstaan.

A 24, 16 en B 266, waar *ons* ontbreekt (verg. Rolandslied vs. 132). - A 25, 12 en B 293, waar *sijn* is uitgevallen (verg. Rolandslied vs. 162). - A 45, 10 en B 796 *tot op die stadt*, waar *tot* een invoegsel is (verg. Rolandslied vs. 304). - A 49, 10 en B 918, waar denkelijk *ons* is weggevallen. - A 59, 8 en B 1086 *dinen* (*dynen*) in plaats van *minen*. - A 67, 15 vlg. en B 1194 vlg., waar iets aan den zin ontbreekt.

Zulke gemeenschappelijke fouten vindt men ook in de eigennamen; b.v. *Antecleer*, het zwaard van Olivier, in plaats van *Autecleer*, *Hautecleer*.

Verder uit te weiden over deze punten van overeenkomst is echter overbodig, daar wij ons niet zullen begeven in een critisch onderzoek naar de wordingsgeschiedenis van het volksboek. Wij zouden anders ook moeten wijzen op tegenstrijdigheden, ontstaan door de samenvoeging van den dichterlijken en den proza-tekst, die door den bewerker van het volksboek

niet allen zijn weggenomen (b.v. doordat eene *avantgaerde* (*vangaerde*) de *arrière-garde* van het Rolandslied heeft vervangen en daarvan nog sporen zijn achtergebleven in de verzen; zie A 12, 9; 27, 24 en 58, 12) en die, als behorende tot de oorspronkelijke redactie van het volksboek, natuurlijk in alle drukken voorkomen.

Bij vergelijking van A en B blijkt dat over het algemeen de tekst van A beter is dan die van B, zoodat niet alleen door het feit dat de druk van Vorsterman veel ouder is dan die van Van Ghelen de keuze van A voor den herdruk wordt gerechtvaardigd.

II. Overzicht van de literatuur betreffende het volksboek.

- F.J. MONE, Uebersicht der Niederl. Volks-literatur, 36 vlg., n°. 3.
W.J.A. JONCKBLOET, Gesch. der Middennederl. Dichtkunst I, 264.
C.P. SERRURE, in: Vaderlandsch Museum II, 27 vlgg. en 61 vlgg.
J.H. BORMANS, La Chanson de Roncevaux, 44 vlgg. en 185 vlgg.
W.J.A. JONCKBLOET, Gesch. der Nederl. Letterkunde⁴ I, 430.
G.D.J. SCHOTEL, . Vaderlandsche Volksboeken II, 73 vlg. en 311.
L. GAUTIER, Les Épopées françaises² III, 547 en 589.
G. KALFF, Middelnederl. epische fragmenten, 33 en 35 vlgg.
J. TE WINKEL, Gesch. der Nederl. Letterkunde I, 124.
E. SEELMANN, Bibliographie des Rolandsliedes, 21.
G. KALFF, Gesch. der Nederl. Letterkunde in de 16de eeuw I, 382.
J. TEN BRINK, Gesch. der Nederl. Letterkunde, 52.

Over hetzelfde onderwerp bestaan ook Fransche, Spaansche en Italiaansche volksboeken. Zie o.a. CH. NISARD, Histoire des Livres populaires II, 435; L. GAUTIER, Les Épopées françaises² III, 565 vlgg., 581 vlgg., 586, 587; P. DE GAYANGOS, Libros de Caballerias (Bibl. de Autores Españoles XL), LXXXVI vlg.; E. SEELMANN, Bibliographie des Rolandsliedes, 25. Verder af staande volksboeken over Roland en den strijd van Roncevale vindt men ook in andere talen; zie bij GAUTIER en SEELMANN.

Op Ons Liever Vrouwendag in 1444 werd door de Gezellen van Deinze vertoond 't spel van den wijghe van Ronchevale' (zie Vaderlandsch Museum V, 11).

III. Aanteekeningen betreffende den herdruk.

Bij den herdruk is de uitgave van Willem Vorsterman zoo nauwkeurig mogelijk gevolgd. Alleen zijn om den tekst beter leesbaar te maken de letterteekens *u* en *v* overal in overeenstemming gebracht met de tegenwoordige schrijfwijze en de afkortingen opgelost. Drukfouten waarbij geen twijfel kan zijn aan de juistheid der verandering werden stilzwijgend verbeterd; evenzoo is in de leestekens waar dat bepaald noodig was wijziging gebracht, evenwel steeds in overeenstemming met de wijze van interpungeeren die in den ouden druk zelf gevolgd wordt. Eigennamen werden steeds van eene hoofdletter voorzien; in het origineel heerscht daarin groote onregelmatigheid.

Plaatsen waar de tekst waarschijnlijk of blijkbaar in de war is zijn niet kritisch veranderd; zulke bedorven plaatsen behooren in den regel tot de redactie van het volksboek en gaan in volgende drukken over. Derhalve zijn de verzen in het boek niet verbeterd naar de teksten van het Rolandslied, ofschoon daaruit op sommige plaatsen blijkt wat in de oorspronkelijke bewerking moet hebben gestaan. Alleen is op een paar plaatsen waar de lezing van den jongeren druk

van Jan van Ghelen overeenstemt met die van het Rolandslied, zoodat de druk van Vorsterman blijkbaar eene drukfout heeft, de juiste lezing hersteld. Deze en alle andere wijzigingen in den tekst worden hieronder medegedeeld.

Lezingen van het volksboek die in den tekst zijn gewijzigd.

(Het eerste cijfer wijst de bladzijde, het tweede den regel aan.)

2, 29 loue. - 4, 6 princpale capiteyen. - 6, 16 diffinancie. - 10, 7 enden. - 11, 7 sterckeijck. - 11, 16 quaen. - 11, 18 vreesseijck. - 17, 24 ontboden. - 29, 5 helsberch. - 32, 12 Toch noch. - 37, 21 verconueren. - 51, 6 so wreede. - 52, 9 almach machtich. - 59, 4 sauel. - 59, 32 naer. - 61, 6 deze regel is tweemaal gedrukt, op f^o g ij r^o onder en v^o boven. - 61, 31 verhengeeisse. - 62, 26 brooshey. - 63, 13 toegenwoerdich. - 74, 20 genever.

Ingevoegde woorden zijn tusschen vierkante haakjes geplaatst en daardoor zonder nadere aanwijzing kenbaar.